

**BİYOLOJİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇEVRE HAKKI İLE İLGİLİ
ALGILARI**

Işıl ELDENK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

KASIM, 2020

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren() ay sonra tezdten fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Işıl
Soyadı : Eldenk
Bölümü : Biyololoji Eğitimi
İmza :
Teslim tarihi : 24.12.2010

TEZİN

Türkçe adı : Biyoloji Öğretmen Adaylarının Çevre Hakkı ile İlgili Algıları
İngilizce adı : Biology Teacher Candidates' Perceptions About the Right to Environment

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Işıl Eldenk

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

İşıl Eldenk tarafından hazırlanan “Biyoloji Öğretmen Adaylarının Çevre Hakkı ile İlgili Algıları” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Mehmet Yılmaz

(Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Başkan : Prof. Dr. Mehmet Yılmaz

(Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Üye : Doç. Dr. Osman Çimen

(Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Arık

(Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Ana Bilim Dalı, Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi: 26/11/2020

Bu tezin Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Eğitim Bilimleri Enstitü Müdürü:

Prof. Dr. Yücel Gelişli

En deęerlilerim Güneş'ime ve Umut'uma,

TEŞEKKÜR

Çalışmalarında yardımlarını ve desteğini eksik etmeyen, yönlendirmeleriyle değerli önerilerde bulunan sayın hocam Prof. Dr. Mehmet Yılmaz' a, önerileri ve yol göstericiliği ile çalışmamın sonuçlanmasına katkısı olan değerli hocam Doç. Dr. Osman Çimen' e, yardımlarından ve desteklerinden dolayı değerli hocam Prof. Dr. Mustafa Yel' e, çalışmalarım esnasında yardımlarını esirgemeyen değerli Gazi Üniversitesi Biyoloji Öğretmenliği Bölümü hocalarıma, çalışmama ve hayatıma katkıları olan eşim Melih Eldenk, çocuklarım Güneş ve Umut Eldenk' e, değerli arkadaşım Betül Kurt' a, hayatım boyunca sabırlarını ve desteklerini gördüğüm annem, babam ve kardeşime çok teşekkür ederim.

**BİYOLOJİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇEVRE HAKKI İLE
İLGİLİ ALGILARI
(Yüksek Lisans Tezi)**

Işıl Eldenk

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KASIM, 2020

ÖZ

Bu araştırmada Biyoloji Öğretmen adaylarının Çevre Hakkı ile ilgili algıları saptanmaya çalışılmıştır. Biyoloji Öğretmenliği programında kayıtlı öğrenciler araştırmaya katılmış olup, ölçeklere cevap vererek çalışmaya katkı sağlamışlardır. Araştırma betimsel bir nitelik taşımakta olup, analiz için SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) programı kullanılmıştır. Anova, t testi, Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) testi, Bartlett testleri kullanarak ölçekler analiz edilmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplarla ilgili ölçeğin güvenirliğinin hesaplanmasında Cronbach Alpha' dan yararlanılmıştır. Öğrenciler dört ölçeğe cevap vermişlerdir. Demografik bilgilerin öğrenildiği Kişisel Bilgi Formu, çevre hakkı kavramlarıyla ilgili bilinç düzeylerini ölçen Çevre Hakkı Başarı Testi, Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği ve Çevre Hakkı Tutum Ölçeğidir. Araştırmaya 114 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin 19 yaş ve altı ile 20 ve üzeri yaşlarındakilerin algılarında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Anne – baba eğitim durumunun ve anne-baba mesleklerinin çevre hakkı konusunda öğrencilerin algılarında herhangi bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Çevre dersini almayan ve çevre ile ilgili lisans düzeyinde ilk defa ders alan öğrenciler arasında

anlamalı bir farklılık gözlenmiştir. Algılarının cinsiyete bağılı olarak farklılık göstermediğı analiz sonuçlarında görölmüştür. Öğrencilerin evine giren aylık gelirin değışmesi durumunda çevre hakkı ile ilgili algılarının değışmediğı sonucuna varılmıştır. Çevreye karşı duyarlı olduğunu düşünen öğrenciler ile çevreye karşı görevlerini yerine getirmeyenler arasında algı seviyelerinde anlamalı bir fark olmadığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler : Çevre, çevre hakkı, çevre hukuku

Sayfa Adedi : 84

Danışman : Prof. Dr. Mehmet Yılmaz

BIOLOGY TEACHER CANDIDATES' PERCEPTIONS ABOUT THE RIGHT TO ENVIRONMENT

M.S. Thesis

Işıl Eldenk

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

NOVEMBER, 2020

ABSTRACT

This study is intended to identify the biology teacher candidates' perceptions of the right to the environment. Contenders are Gazi University Biological Education students and they have participated in this study by answering the questionnaire. Study is based on descriptive analyses and SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) software was used to analyze. Scales were analyzed using Anova, T test, Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) and Bartlett tests. Cronbach Alpha was used to measure the reliability of the students' answers. Participants have answered the four sections. Personal information test, where the demographic info was acquired; Environmental Success test which measures the literacy of environment and right to environment; Environmental Awareness test and Environmental Attitude test. 114 students have participated in the survey. It was identified that there is a meaningful difference between the perception levels of students of age 20+ and 19-. Educational levels and occupations of the parents have no effect on the levels of the students' perceptions of the right to the environment. A meaningful difference was observed between the students with no prior environmental training and the ones who have taken the classes first time in the undergraduate level. It was observed in the analysis result that the gender

has no effect on the perception. The overall family income has also no considerable effect. It was observed that there is no difference on the educational levels between the ones who claims to be sensitive against the environment and the ones who believes they do not respect to their responsibilities against the environment.

Key Words : Environmental, environmental rights , environmental law

Page Number : 84

Supervisor : Prof. Mehmet Yılmaz

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
İTHAF SAYFASI.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZ	vi
ABSTARACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar.....	xv
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xvii
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı	4
Araştırmanın Önemi.....	5
Araştırmanın Sınırlılıkları.....	6

Araştırmanın Varsayımları	6
Tanımlar	6
BÖLÜM 2.....	8
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
1. Çevre Kavramının Tanımlanması	11
Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkışı.....	12
Çevre Sorunlarının Özellikleri.....	14
Gelişmekte Olan Ülkeler ve Çevre Sorunları.....	14
<i>Hava Kirliliği.....</i>	<i>15</i>
<i>Su Kirliliği.....</i>	<i>16</i>
<i>Toprak Kirliliği.....</i>	<i>17</i>
<i>Gürültü Kirliliği.....</i>	<i>18</i>
<i>Radyasyon.....</i>	<i>19</i>
<i>Katı Atıklar.....</i>	<i>19</i>
<i>Biyolojik Çeşitlilik.....</i>	<i>20</i>
<i>Çölleşmeyle Mücadele.....</i>	<i>20</i>
<i>Kıyı ve Deniz Kirliliği.....</i>	<i>20</i>
<i>İmar Düzenine Aykırı Yapılaşma.....</i>	<i>21</i>
<i>Ozon Tabakasının İncelmesi.....</i>	<i>22</i>
<i>Asit Yağmurları.....</i>	<i>22</i>
<i>Kültürel Çevre.....</i>	<i>23</i>
Dünya’da Çevre Bilincinin Doğuşu ve Gelişmesi	24
Uluslararası Kuruluşlar	24
<i>Avrupa Topluluğu (EC).....</i>	<i>26</i>

<i>Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO).....</i>	<i>26</i>
<i>Uluslararası Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD).....</i>	<i>27</i>
<i>Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP).....</i>	<i>27</i>
<i>Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO).....</i>	<i>28</i>
Uluslararası Kuruluşların Ortak Çabaları.....	28
Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşme ve Protokoller.....	29
Türkiye'de Çevre Yaklaşımı	30
2. Çevre Hukuku ve Çevre Hakkı.....	31
Çevre Hukukunun Doğuşu.....	31
Çevre Hukukunun Gelişimi.....	32
Çevre Hukukunun Temeli.....	34
Çevre Hakkını Tanıma Süreci.....	35
Çevre Hakkının İnsan Hakkı Niteliği	36
Çevre Hakkı Öğeleri.....	39
1. Çevre Hakkının Konusu	39
2. Çevre Hakkının Özneleri	39
3. Çevre Hakkının Sorumluları	40
Bireyler.....	40
Topluluklar.....	41
Devlet.....	41
Türk Çevre Kanunu ve Türk Ceza Kanunu'nda Yer Alan Çevre Hakkı ile İlgili	
Düzenlemeler	41
BÖLÜM 3.....	43
YÖNTEM.....	43

Araştırmanın Modeli.....	43
Evren ve Örneklem.....	43
Veri Toplama Araçları.....	44
Kişisel Bilgi Formu.....	44
Çevre Hakkı Başarı Testi.....	45
Çevre Hakkı Tutum Ölçeği.....	47
Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği.....	49
Verilerin Analizi.....	52
BÖLÜM 4.....	54
BULGULAR VE YORUM.....	54
Cinsiyetin Ölçekler Üzerine Etkisi.....	54
Yaşın Ölçekler Üzerine Etkisi.....	55
Anne Eğitim Durumunun Ölçekler Üzerine Etkisi.....	56
Baba Eğitim Durumunun Ölçekler Üzerine Etkisi.....	57
Anne Mesleğinin Ölçekler Üzerine Etkisi.....	58
Baba Mesleğinin Ölçekler Üzerine Etkisi.....	59
Aylık Gelirin Ölçekler Üzerine Etkisi.....	60
Çevre/Ekoloji Dersini İlk Olarak Nerede Aldınız? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisi.....	61
Çevre/Ekoloji Eğitiminin Yeterli Olduğuna İnanıyor musunuz? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisi.....	62
Çevre Koruma Bilincinin Gelişmesinde Hangisi Daha Etkilidir? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisi.....	63
Çevre Konusunda Sizi En İyi Anlatır? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisi.....	64

Ekoloji/Çevre Dersi Zorunlu Olmalı mıdır? Sorusunun Ölçeklere Etkisi.....	65
BÖLÜM 5.....	66
SONUÇ VE TARTIŞMA.....	66
Öneriler.....	70
KAYNAKLAR.....	71
EKLER.....	76
EK 1. Kişisel Bilgi Formu.....	77
EK 2. Çevre Hakkı Başarı Testi.....	79
EK 3. Çevre Hakkı Tutum Ölçeği.....	82
EK 4. Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği.....	83

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Çevre Hakkı Başarı Testi Güvenirlik Analizi Sonuçları.....	45
Tablo 2. Çevre Hakkı Başarı Testini Oluşturan Maddelerin Madde Analizi Sonuçları	46
Tablo 3. Çevre Hakkı Tutum Ölçeğine Göre KMO ve Bartlett Testi Analiz Sonuçları	48
Tablo 4. Çevre Hakkı Tutum Ölçeğine Ait Madde Faktör Yük Değerleri Analizi	49
Tablo 5. Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği Güvenirlik Analizi Sonuçları.....	50
Tablo 6. Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği KMO ve Bartlett Testi Analiz Sonuçları	50
Tablo 7. Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği Madde Yük Değerleri Analiz sonuçları.....	51
Tablo 8. Cinsiyetin Ölçekler Üzerindeki Etkilerinin Analiz Sonuçları	54
Tablo 9. Yaşın Ölçekler Üzerindeki Etkisinin Analiz Sonuçları.....	55
Tablo 10. Anne Eğitim Durumunun Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz sonuçları.....	56
Tablo 11. Baba Eğitim Durumunun Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları	57
Tablo 12. Anne Mesleğinin Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları.....	58
Tablo 13. Baba Mesleğinin Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları	59
Tablo 14. Aylık Gelirin Ölçekler Üzerine Etkisinin Tespiti Analiz Sonuçları.....	60
Tablo 15. Çevre/Ekoloji Dersini İlk Olarak Nerede Aldınız? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları.....	61
Tablo 16. Çevre/Ekoloji Eğitiminin Yeterli Olduğuna İnanıyor musunuz? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları.....	62

Tablo 17. <i>Çevre Koruma Bilincinin Gelişmesinde Hangisi Daha Etkilidir? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları</i>	63
Tablo 18. <i>Çevre Koruma Konusunda Sizi En İyi Anlatır? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisinin İncelenmesi</i>	64
Tablo 19. <i>Ekoloji/Çevre Dersi Zorunlu Bir Ders Olmalı mıdır? Maddesinin Ölçeklere Etkisinin Analiz Sonuçları</i>	65

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

UV	Ultraviyole
UVB	Ultraviyole B
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	Uluslararası ekonomi İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
DNA	Deoksiribo Nükleik Asit
AT (EC)	Avrupa Topluluğu
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNIDO	Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
ÇK	Çevre Kanunu
m	Madde
ÇHBT	Çevre Hakkı Başarı Testi
ÇHTÖ	Çevre Hakkı Tutum Ölçeği

CHFÖ	Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği
KMO	Kaiser-Mayer-Olkin
SPSS	Sosyal Bilimler için İstatistik Programı
Sd	Serbestlik derecesi
Sig	Anlamlılık düzeyi
Ss	Standart sapma
n	Kişi sayısı
p	Olası hata miktarı

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Tezin giriş kısmında çevre ve çevre sorunları ve bir hak olarak çevre hakkının öneminden bahsedilmiş, çevre hakkı bilincine sahip olmanın önemi ve gerekliliği üzerinde durulmuştur. Çevre sorunlarının çözümünde bireylerin, devletlerin ve toplulukların üzerine düşen yükümlülüklerden ve çevre hukukunun katkısından söz edilmiştir. Araştırmanın problem durumu, amaçları, önemi, varsayımları ve sınırlılıklarının ele alındığı giriş bölümü konuyla ilgili yayımlanmış bazı araştırmaların sunulmasıyla sonlandırılmıştır.

Problem Durumu

Görümlü, (2003) ‘ten aktaran Uzun, (2007)’ye göre, lise öğrencilerinin çevreye karşı duyarlılık derecelerinin ve çevre eğitiminin öneminin belirlenmesiyle lise seviyesine uygun çevre eğitiminde nelerin yapılabileceği hedeflenmiştir. Çalışmanın neticesinde, lise öğrencileri kavram sorularına verdikleri doğru cevapların orta düzeyde olduğu belirlenmiş ve öğrencilerin çevre ve çevre sorunlarına duyarlılıklarının yüksek düzeyde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, çevreye yönelik tutumlarının cinsiyete göre farklılık göstermediği ancak öğrencilerin yaşlarının artmasıyla çevreye gösterdikleri tutumun daha pozitif olduğu belirlenmiştir (s.24).

Beyhun vd. (2007, s.345), üniversitede okumakta olan öğrencilerin çevresel risk algılama seviyelerini incelemişlerdir. Çalışmalarında, gözlem altında yapılandırılmış çevre bilinci

anket formunu kullanmışlardır. 47 sorudan oluşan bir ölçek kullanmışlar ve ölçeğe katılanların riskleri ne düzeyde algıladıklarını ölçen kesitsel tipte bir çalışma yapmışlardır. Araştırma neticesinde öğrenciler tarafından, stresin, ozon tabakası delinmesinin, motorlu araç kazalarının ileri ve çok ileri düzeyde çevresel risk faktörü olarak algılandığı belirlenmiştir. Çevresel risk faktörü olarak en az düzeyde görülen riskler ise sırasıyla, şişe suları, aynı bölgede zaman içinde görülen iklim değişiklikleri ve barınacak ev bulamama olarak belirlenmiştir. Çevresel riskler konu olduğunda en çok başvuru alanlar hekimler, bilimsel dergi ve kitaplardır. Çevresel risk olarak kabul edilen birçok konunun, öğrenciler tarafından risk olarak algılanmadığı saptanmıştır.

Uljas (2001, s.255), sosyal kimliğin ve değerlerin, çevresel tutum ve davranışlar üzerinde etkisini araştırmıştır. Ölçek, küresel ve yerel çevre problemlerini içermiş ve dört yüz on altı kişiye uygulanmıştır. Araştırmada; bireyin çevresel algısı, tutumları ve davranışları kendini ait hissettiği gruba bağlı olarak değişmektedir. Ancak bu küresel anlamdaki kaygıyı etkilememektedir. Sosyal kimlik, bireylerin çevresel sorunlarının yanı sıra ailelerine ilişkin tutumları üzerinde de etkili olabilmektedir sonucuna varılmıştır.

Uzun ve Sağlam (2007, s.210), Ortaöğretim öğrencilerinin çevreye yönelik bilgi ve tutumlarına “çevre ve insan” dersi ile gönüllü çevre kuruluşlarının etkisi isimli çalışmalarında, ortaöğretim programında seçmeli olarak verilen “çevre ve insan” dersi ile gönüllü çevre kuruluşlarının, öğrencilerin çevreye yönelik bilgi ve tutumlarına olan etkisini araştırmışlardır. Çevre ve insan dersini alan ve almayan öğrencilerin, çevreye yönelik bilgi ve tutum ortalamaları arasında, dersi alan öğrencilerden yana anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir. Gönüllü çevre kuruluşlarında aktif olarak çalışan öğrencilerin olduğu değerlendirilmede ise öğrencilerin çevresel tutum ve çevre bilgisi sonuç ortalamalarında anlamlı bir farkın bulunmadığı belirlenmiştir.

Gezer ve Erol (2006, s.65), üniversite öğrencilerinin çevre ve çevre sorunlarına karşı tutumlarını belirleyebilmek için çalışmışlardır. Öğrencilerin kişisel bilgilerini belirleyen ölçek, çevre ve çevre sorunlarına yönelik hazırlanan tutum ölçeği çalışmada kullanılmıştır. Çalışmanın neticesinde, öğrencilerin çevre ve çevre sorunlarına karşı tutumlarının zayıf olduğu ve kız öğrencilerin çevre ve çevre sorunlarına yönelik tutumlarının erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin anne meslekleri

onların çevreye yönelik tutumlarının belirlenmesinde önemli farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Öğrencilerin çevreye karşı göstermiş oldukları tutumları yaşlarına ve kardeş sayılarına göre farklılıklar göstermiştir. Fakat yaşamlarının sürdüğü yerleşim birimine, baba mesleklerine, annelerinin ve babalarının eğitim seviyelerine, yaşadıkları eve, ailenin gelir düzeylerine ve çevreyle ilgili ders alıp almamalarına göre ise önemli farklılıklar göstermemiştir.

Özmen, Çetinkaya ve Nehir (2004, s.330-344) yaptıkları araştırma ile, üniversitede okuyan öğrencilerin çevre problemlerine olan tutumlarını ve bu tutumları etkileyen etkenleri belirlemeyi amaçlamışlardır. Yirmi dört soruluk bir form ve çevresel tutum ölçeği uygulanmıştır. Yaş, cinsiyet, en uzun yaşanan şehir merkezleri ile annenin ve babanın eğitim durumlarına göre çevre tutumlarında farklılıklar olduğu görülmüştür. Yirmi yaş ve daha büyük yaştaki kız öğrencilerin ve il merkezinde uzun süre yaşayanların çevreye hassasiyetlerinin daha fazla olduğu belirlenmiş, bunun yanında lise seviyesinde çevre eğitimini içeren derslerin verilmesini gerekli bulan öğrencilerin tutumları yüksek çıkmıştır. Üçten az kardeşe sahip olan ve anne-babası üniversite mezunu olan öğrencilerin tutum ölçeğinde anlamlı bir fark oluşturduğu görülmüştür.

Gökçe (2009), çevre eğitiminde gazetelerden yararlanılabilmesi üzerine bir çalışma yapmıştır. Açık uçlu bir anket kullanmıştır. Anket formunun ilk bölümünde cinsiyet, program ve sınıfların belirlenebileceği kişisel bilgiler, ikinci bölümünde çevre eğitiminde gazetelerden yararlanılması ile ilgili olarak dört tane açık uçlu soru bulunmaktadır. Araştırma sonunda öğrenciler çevre eğitiminde gazetelerden yararlanılmasına olumlu bakmışlardır. Fakat öğretmen adaylarının büyük bir bölümünün gazeteleri güvenilir kaynaklar olarak görmedikleri belirlenmiştir. Gazetelerin öğrenme ve öğretme ortamlarında kişisel gelişime katkılarda bulunduğu gözlemlenmiştir. Öğretmen adayları çeşitli konularda bilgi sahibi olma, okuduğunu anlama ve iletişime katkı sağlaması nedeniyle gazetelerden yararlanmanın öğrenme ve öğretme amaçlı kullanımını olumlu bulmuşlardır.

Vaizoğlu vd. (2005), öğrencilerin çevre bilincini değerlendirmek üzere bir araştırma yapmışlardır. Ankara'da bir yükseköğretim kurumuna bağlı tıp fakültesi son sınıfta okuyan öğrenciler üzerinde yapılan çalışmada öğrencilerin çevre bilincinin yeterli seviyede olmadığı belirlenmiştir. Öğrenciler çevre sorunlarını çözümlemeyi hükümetin sorunu

olarak görmemektedirler ve her bir bireyin bununla ilgilenmesi gerektiğini düşünmektedirler. Öğrencilerin çevreyi daha iyi bir duruma getirebilmek için herhangi bir kuruluştan yardım almadıkları, sürekli bir yayına abone olmadıkları ve hiçbir çevre toplantısına katılmadıkları görülmüştür. Buna rağmen, civanın zararlı etkilerini bulunduran ürünleri, suda yok olmayan maddeleri, küresel ısınmanın atmosfere verdiği büyük zararları ve ozon delinmesi kavramlarını bildikleri belirlenmiştir. Öğrencilerin sırasıyla yüksek oranda, hava kirliliği, nüfus patlaması, ormanların azalması, nükleer silahlar ve endüstriyel atıkları önemli sorunlardan gördükleri belirlenmiştir (s. 151-169).

Arabacıoğlu, (1992), yaptığı tez çalışmasında İstanbul'da yaşam süren, lise ve üzeri eğitim almış bireyler üzerinde uygulamıştır. Bu bireylerin çevresel algı ve davranışları ile bu bilinçte olanların, tüketicinin satın alma alışkanlıklarına nasıl etki ettiği üzerine bir araştırma yapmıştır. Çalışmada, bireylerin büyük kısmının ileri düzeyde çevre bilincinde olduğu ve sorunların çözümüne aktif olarak katkı sağlama arzusuna sahip olduğu sonucuna varılmıştır. (Arabacıoğlu, 1992'den aktaran Uzun, (2007), s. 33).

Yapılan literatür taraması neticesinde çevre, çevresel tutum, çevre bilinci, çevre hukuku, çevre hakkı ve çevre eğitimi ile bu eğitimin ne şekilde yapılacağı ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Çevre hakkı ile ilgili yapılacak olan bu araştırma, üniversite öğrencilerine uygulanacaktır. Öğretmen adaylarının çevre hakkı kavramı ile ilgili bilgi, tutum ve farkındalıklarını ölçmek üzere bir çalışma yapılmıştır. Bu anlamda yapılmış olan çalışma öğrencilerin çevre hakkından ne anladıklarını, çevreye karşı işlenen suçlarda yaptırımlardan ne derecede haberdar olduklarını, çevre eğitiminde yaşanan aksaklıkları, bireylerin çevre ve çevre hakkı ile ilgili yeterliliklerini ölçmeye dayalı olan bu çalışma böylelikle diğer çalışmalardan farklılık gösterecektir.

Araştırmanın Amacı

Araştırma Ankara'da bir devlet üniversitesinde Biyoloji Öğretmenliği programında öğrenim gören öğretmen adaylarının çevre hakkı ile ilgili algılama düzeylerini saptamak amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın alt amaçları şöyledir;

1. Çevre hakkı algılamasında öğretmen adaylarının ölçeklere verdikleri yanıtlar,
 - a) Cinsiyetlerine,
 - b) Yaşlarına,
 - c) Aile eğitim düzeylerine göre farklılık nasıl farklılık göstermektedir?
2. Cinsiyet, yaş, aile eğitim düzeyleri, aile meslek bilgileri ve gelirler gibi değişkenlere göre öğrencilerin tutum ve farkındalığı nasıl farklılık göstermektedir?

Araştırmanın Önemi

Çevre sorunları, son zamanların popüler konuları haline gelmiş, herkesin tartıştığı temel konulardan biri olduğu için, çevreyi tanımlama ve çevre sorunlarına göre sorunun sebepleri farklı şekilde ortaya konmaktadır. Bilim adamları, sorunu nasıl algıladıklarını önemseyerek çevre sorunlarının sebeplerini incelemektedir (Görmez, 2007).

Çevre sorunlarının kaynağı, insanın çevresine göstermiş olduğu tutum ve davranışlardır. Bu bir eğitim sorunudur. Öyleyse, bireyde, duyuşsal, bilişsel ve devinişsel alanda bilgi, beceri ve tutum kazandırma süreci olan eğitimden, çevre sorunlarının çözümünde bireylerin bilinçlendirilmesi amacıyla yararlanmak söz konusudur. Doğal çevre sorunlarının duyurulmasında, önlemlerin alınmasında ilk başvurulacak yol, bireylerin bilinçlendirici eğitimi olmalıdır (Aydoğdu & Gezer, 2006).

Çevre sorunlarının doğal hayatı ve insan sağlığını tehlikeye sokması sebebiyle, çevre sorunlarının önlenmesi için birtakım düzenlemelere gidilmiştir. Çevre sorunlarının yaratacağı sorunlar tüm bireyleri yakından ilgilendirmekte ve sorunların çözümünde toplumun katkısı beklenmektedir. Anayasamızda bu düzenlemeler çevre hakkı kavramıyla bahsedilmiştir.

Çevre hakkı, çevre koruması ve çevre geliştirilmesi konularını içermektedir. Çevre hakkından bireyler yararlanır ve bundan bireyler sorumlu tutulmaktadırlar. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56. Maddesinde belirtildiği üzere; "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların görevidir." Dolayısıyla bireyler, sağlıklı

bir çevrede yaşamalarının gerekliliğini bilmek durumundadırlar. Bu nedenle bireylere çevre ve çevre koruması bilinci kazandırılmalıdır. Bireylere çevre ile ilgili olumlu tutum ve davranışların kazandırılmasında, gelecek nesilleri yönlendirecek ve eğitecek olan öğretmen adaylarının çevreye yönelik farkındalığının bulunması ve çevre hakkını anlamış olmaları önemlidir. Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak tüm canlıların hakkıdır. Gelecek nesillere doğru çevre bilincini kazandırmak ve iyi model olmak, aile yanında öğretmenlerin de görevidir. Öğretmen adaylarının bu anlamda çevre hakkı ile ilgili algılamaları çok önemlidir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma süresi 2019-2020 öğretim yılı ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın Varsayımları

- Öğretmen adaylarının ölçeklere verdiği yanıtların, onların gerçek görüş ve düşüncelerini yansıttığı varsayılmıştır.
- Adayların sorulara doğru ve samimi cevaplar verdiği varsayılmıştır.

Tanımlar

“Çevre, çevre hakkı, çevre hukuku, çevre bilinci, çevresel tutum, davranışa yönelik tutum” kavramları tanımlanmıştır.

Çevre: Canlıların birçok yönden etkileşim halinde bulunduğu, içinde bulundukları yaşam alanlarıdır (Yıldız, Yılmaz, Sipahioğlu, 2009).

Çevre Hakkı: Bireylerin özgürce, adaletin bulunduğu bir ortamda huzur içerisinde yaşayabileceği bir çevrenin gerçekleştirilmesini devletten isteme hakkıdır Çevre hakkı, sağlıklı ve dengeli bir çevrede bulunma ve yaşama hakkı, canlı ve cansız tüm varlıkların birlikte bulundukları ve etkileşimlerini sürdürdükleri ortam olan çevrede, birlikte, sağlıklı, temiz ve dengeli olarak yaşama hakkıdır (Ürkmez, t.y).

Ceza hukuku: İnsan davranışlarının suç adı verilen yapısını inceleyen ve buna bağlı olarak yaptırımlar öngören bir hukuk dalıdır (Göktürk, Özgenç, Üzümez, 2012, s.3).

Çevre bilinci: Bireylerin, çevre sorunları ve çevreye karşı duyarlılık kazanması ve bilgi sahibi olmasıdır (Erten, 2006, s.4).

Çevresel Tutum: Çevre sorunlarının sebep olduğu değer yargıları ve problemlerin çözümünde aktif olarak bulunma gibi özelliklerin, kişilerde ortaya çıkardığı çevreye karşı yararlı davranışların, olumlu veya olumsuz tavır ve düşüncelerinin hepsidir (Erten, 2006, s.4).

Davranışa Yönelik Tutum: Kişinin sergileyeceği davranışın ortaya çıkmasına yönelik olan olumlu veya olumsuz olan değerlendirmesidir (Erten, 2002, s.221).

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İnsanlar yıllar boyu çevreyle etkileşim halinde yaşamışlar ve yaşamlarını idame ettirmek için çevrenin kaynaklarından yararlanmaya çalışmışlardır. Çevre, ekonomik kalkınmayı etkileyen, canlıların ihtiyaçlarının karşılandığı alan ve canlılar için yaşam kaynağı olmaktadır. Ancak gelişen teknoloji ile bu yararlanma durumu canlılar için istenmeyen ve beklenmeyen durumlara sebep olmaktadır. Dünyanın var olan kaynakları tükenecektir. Bu bilim insanları tarafından söylenmektedir. Buna rağmen insanoğlu kaynakları hızla tüketmeye devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Çevre Programında vurgulandığı gibi “Bu dünya bize atalarımızdan miras kalmadı; biz bu dünyayı çocuklarımızdan ve torunlarımızdan emanet aldık.” Dolayısıyla tüm canlıları ve çevreyi düşünerek çevre bilincine ulaşılması gerekmektedir (Tunç ve Göven, 1997, s.103).

İnsanoğlu çevre bilince ulaşmakta geç kalmıştır. Kendini doğanın sahibi olarak görüyorken; günün birinde ona boyun eğmek veya onunla barışmak zorunda olduğunu, neslinin devamının garanti altına alabilmek adına bunu yapmaya mecbur olduğunu anlamakta isteksiz davranmıştır (Keleş ve Hamamcı 1998, s.18).

Fakat, umursanmayan ve yok sayılan doğanın, insanlara kendisinin haricinde hiçbir yerde olunamayacağı uyarısını göndermeye başlamasıyla, insanoğlu çevreye karşı isteksiz davranmasının faturasını çok ağır bir şekilde ödemek zorunda kalabileceğini kabullenmeye başlamıştır. Bunun sonucunda 20.yüzyılın ikinci yarısına doğru insan haklarına büyük

önem verilmesine rağmen insan dışındaki varlıkların haklarının göz ardı edilmesinin yanlışlığı gündemde yer bulmuştur (Kuzu, 1996, s. 143).

Doğa bir bütün olarak incelenmelidir. Sadece insanları içeren araştırmalar yapılmamalıdır. İnsanoğlu yaşamakta olduğu çevrenin türlü olanaklarından faydalanmaktadır. Kendisinden başka diğer canlıları da düşünerek doğayı korumalıdır. Bununla beraber, evrendeki canlılardan aklını kullanarak üstünlük sağlayan insanoğlu, bulunduğu doğal ortamı korumak yerine, çevreyi diğer canlılar için yaşanamayacak bir yer haline getirmek suretiyle tahrip etme ve hatta daha da ileri gidip yok etme eğilimi içine girmişlerdir (Bozkurt, 2001).

Dünya Sağlık Örgütü'nün raporundan aktaran Uzun'un belirttiğine (2007) göre; canlıların yaşamları sırasında çevreye bıraktıkları atıklar, su, toprak ve havaya karışır ve madde döngüleri ile dönüştürülürler. Canlıların bıraktıkları atıklar, doğanın içine hapsedemeyeceği seviyelere ulaşırsa kirlilik ortaya çıkar. Toprak, su ve havanın aşırı miktarda atık biriktirmesinden kaynaklanan, toprak, hava ve su kirliliği, küresel ısınma, ozon tabakasının incilmesi, sera etkisi, asit yağmurları gibi zararlar sık gündem olan kirliliklerdir. Bu kirliliklere ilave olarak ışık ve gürültü kirliliğinin etkileri sonucunda ortaya çıkan ormanların yok olması, çölleşme, biyoçeşitliliğin azalması ve salgınlar (Dünya Sağlık Örgütü, 1998) insanlığın doğaya verdiği yüksek derecede zararlı olumsuz etkileridir. Söz konusu kirlenmeler, dünya üzerine insanoğlunu yakından ilgilendirir. Hong Kong'da yapılmış bir araştırmada, katılımcıların büyük bir çoğunluğu çevre problemlerinin büyük oranda artmakta olması sebebiyle endişelendiklerini ifade etmişlerdir.

Doğadaki bozulmaları engelleyebilmek için, doğaya verilen zarar kadarını tekrar doğaya alabilmek şartıyla dengenin bozulmasına sebebiyet vermeden, çevreden alınanın aynı şekilde çevreye iade edilmesi gerekmektedir. Doğal dengenin kurulmasına imkân verildiğinde çevre kendini yenileyebilir ve eksilen bileşenini telafi edebilir hale gelecektir (Doğan, 2001'den aktaran Özdemir, S., 2010, s. 2).

Tersi bir durumda çevrenin doğal yapısının tahrip olması ve zarar görmesi, canlıların olumsuz yönde bu tahripten etkilenmesi sonucunu ortaya çıkarır. Bu etki çevrenin kirlenmesidir.

Bugün karşı karşıya kaldığımız çevre sorunlarının esas nedeni, insanoğlunun doğaya karşı başlattığı savaşın kurallarına uymayarak, kurallara aykırı davranmasıdır. Doğaya hükmetme çabalarının, doğanında insanoğluna karşı zorlu bir savaş başlatması sebebiyle insanı, doğayı bir bütün içinde görmeye ve diğer tüm varlıklar gibi kendisinin de o bütünün bir parçası olduğunu anlamaya zorlamasıdır. Bu nedenle çevre sorunlarını çözebilmek için insanoğlunun doğayı kontrolü altına almaya çalışmaktan vazgeçmesi gerekmektedir (Kavruk, 2002).

Son yıllarda çevre sorunlarına karşı insanoğlunun gösterdiği duyarlılık seviyesi giderek artmıştır. Artan nüfus, büyüyen kentler, önü alınamayan göçler(iç-dış), düzensiz biçimde ve çevreyi dikkate almadan gelişen sanayi kirliliği, su, hava ve toprağın kirliliği, her geçen gün azalan yeşil alanlar, giderek artan gürültü gibi sorunlar çevre problemlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çevre sorunlarına sebep olan insanlardır ve bu sorunları çözecek, ortadan kaldıracak olan yine insanlardır (İşyar, 1999).

Çevre sorunları insan varlığını tehdit eder. Bu nedenle çevre sorunları dünyamızı da yaşanmaz hale getirmektedir. Bu kötü durumun son bulması için insanların yapmaya ve uygulamaya alıştığı davranışlardan vazgeçmesi gerekmektedir. Bu sebeple, hiç zaman geçirmeden insanlar çevre problemlerine katkı sağlamak, çözüme ulaştırmak için üzerlerine ne düşüyorsa yapmak durumundadırlar. Çevre problemlerini teknoloji veya yasalarla çözmek gerçek bir çözüm olmayacaktır. Gerçek çözüm öncelikle bireylerin davranışlarının değiştirilmesi ile mümkündür. Davranışların farklılık göstermesiyle bilgi ve değer yargılarının da değişmesi beklenilmektedir. Bireylerde çevreye yönelik olumlu tutumlar geliştirmek ve değer yargılarının oluşmasını sağlamak çevre eğitimi ile sağlanır (Erten, 2002, s.217).

İnsanlara tanınan temel hak ve hürriyetlerin bir değer ifade edebilmesi için, o hak ve hürriyetleri kullanabileceği bir çevrenin bulunması gerekir. Çevrenin de bir bütün olarak değerlendirilmesinde zorunluluk bulunmaktadır. Çevrenin korunması veya asgari düzeyde kendisinden yararlanılabilmesi, ona hukuken bir değer atfedilmesini gerekli kılmaktadır. Bunun bir başka şekilde ifadesi şudur; temel hak ve hürriyet sahiplerine, “çevre hakkı” tanımak gerekir, tanınmış olan hak ve hürriyetler de pratik bir değer kazanmalıdır (Tunç ve Göven, 1997, s.103).

1970’li yıllarda, çevre hakkı insan hakları alanında ayrı bir hak olarak tanımlanmaya başlamış ve süreç içerisinde uluslararası anlaşmalara girmiştir. Türkiye’de de anayasa ve değişik yasal düzenlemeler içinde çevre hakkı kavramı yerini almıştır (Torunoğlu, 2005).

Çevre hakkı, diğer haklar gibi belirli bir topluluk halinde yaşam anlayışını ortaya çıkarır. Toplumsal yaşama katılanların çabalarını birleştirmesiyle gerçekleşmektedir. Bu haklar, insanlar arasında dayanışma ve birlikte hareket etmeyi geliştirmeye yönelik olup İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin idealini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Çevre hakkı sahipleri, çevrelerindeki olumsuz etkilerden korunma, olumlu etkileri isteme olanağına sahiptirler (Ürkmez, t.y).

Dünya, insanlığın ortak varlığıdır. Bugün, canlıların yaşam alanlarında fiziksel tahribat açısından onarımı zor yaralar açılmıştır. Çevre hakkı ihlali, insanlığa ve doğal yaşama karşı işlenen büyük bir suçtur. Herkese düşen sorumluluklar vardır ve mutlaklıdır. Çevre hakkının ihlal edilmesine karşılık cezai müeyyide bulunulmalı ve bu yaptırımlar çevre hakkının ihlali ile uyumlu olmalıdır.

Çevre bilincinin ve duyarlılığının geliştirilmesi, insanların daha sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamalarını sağlar. Bireylerin çevre hakkı kavramını anlamaları çevreye duyarlı, çevre koruma konusunda olumlu tutum ve davranışlar geliştirmelerini sağlayacaktır.

1. Çevre Kavramının Tanımlanması

Çevre, bir canlı organizmayı veya topluluğu yaşama süresince etkileyen her türlü, biyotik ve abiyotik (iklimsel, sosyal, kültürel, tarihsel, fiziksel) faktörlerin tümü olarak tanımlanmaktadır (Yücel ve Morgil, 1998’den aktaran İbiş, (2009), s.8).

Uluslararası tanımlamada çevre, canlı ve insan faaliyeti üzerine doğrudan ve dolaylı etki eden sosyal faktörlerle, kimyasal, biyolojik ve fiziksel koşulların bütünüdür şeklinde tarif edilmektedir (Akman, 1991’den aktaran İbiş, (2009), s.8).

İbiş, (2009)’da Yıldız vd. (2000)’den aktardığına göre, çevre doğal ve yapay çevre olmak üzere iki kısımda incelenmektedir. Doğal çevre, doğal olaylara bağlı olarak oluşan insanın müdahale edemediği veya değiştiremediği tüm doğal varlıklar olarak tanımlanabilir

(Nehirler, dağlar, taşlar, ovalar, ormanlar, denizler vb.). Yapay çevre, insanlığın var oluşundan beri gelişen süreçte, büyük oranda doğal çevreden de yararlanarak yarattığı tüm değer ve varlıklardır. Yollar, binalar, köprüler, barajlar vb. çevreyi sadece, doğal çevre sınırlarında, insan ve doğa ilişkileri şeklinde algılamamak gerekir. Çevre psikolojisine göre çevre, bireyin dışındaki her şey olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama doğal ve yapay çevreyi hem de toplumsal çevreyi içinde barındırır. Çevrenin sınırları esnektir. Bu sebeple çevre kavramı bölgeyi, bireyin odasını, yaşadığı evi, apartmanı, mahalleyi, ülkeyi hatta tüm dünyayı kapsadığı gibi, kişilik özellikleri, aile ilişkileri, komşuluk, vatandaşlık gibi farklı düzeylerdeki sosyal ilişkileri de kapsamaktadır (s. 8).

Tanım biraz daha açılacak olursa, çevre:

İnsanların karşılıklı olarak ilişkilerini ve bu ilişkiler çerçevesinde birbirlerinde bıraktıkları etkileri inceler. İnsan dışındaki tüm canlı varlıkların (bitki ve hayvan türleri) karşılıklı olan ilişkilerinin ve etkileşimlerinin incelenmesi çevre tanımının içine girmektedir. Buna ek olarak insanın canlı dünyası dışında olan, yaşamın devam ettiği ortamdaki tüm cansızlarla (hava, su, toprak, yer altı zenginlikleri ve iklimle) olan karşılıklı ilişkilerini ve bu çerçevedeki etkileşimini anlatır (Keleş, 1998, s.26).

Genel anlamda bakıldığında çevre fiziksel ve toplumsal olarak ele alınabilmektedir. Fiziki çevre, içinde yaşamın sürdüğü ortam, toplumsal çevre ise insanın ekonomik, toplumsal ve siyasal ilişkilerini içine alır. Fiziksel çevre, doğal ve yapay çevre olarak ikiye ayrılarak incelenir. Doğal çevre, insanın oluşumuna katkıda bulunmadığı yer olup, yapay çevre ise insanın bilgi ve kültür birikimine dayanarak doğal çevreden aldığı kaynaklarla oluşturduğu yapıdır (Efendi, 2005).

Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkışı

Doğal çevre, içinde doğa etkinliklerinin olduğu, insan etkisinin görülmediği önemli ölçüde değiştirilemeyen çevredir. İnsanlar toplumsal yaşamlarında çevrenin kaynaklarını kullanarak, teknolojinin gelişmesine katkı sağlayarak, ekonomik etkinliklerde bulunarak doğal çevreden farklılık gösteren yapay çevreyi oluştururlar. Yapay çevre, içindeki yaşam

koşullarını geliştirmeye devam ederken doğa ile sürekli bir etkileşim halindedir (Çabuk ve Karacaoğlu, 2003'ten aktaran İbiş, 2009, s.11).

Çevre sorunları zamanla bir birikimin sonucudur. Sağlıksız kentleşme, hızla artan dünya nüfusu, plansız endüstrileşme, nükleer denemeler, yapay gübreler, bölgesel savaşlar, tarımda ürün verimini yükseltmek için kullanılan zehirler, her türlü atıklar kendi kendini yenileyebilen çevrenin bile düzeltemeyeceği bir seviyede kirliliğine neden olmuştur (Keleş ve Hamamcı, 1993'ten aktaran Gezgin Kayan, 2007, s.4). İnsanoğlu var olduğu günden bugüne hem çevresinden etkilenmiş hem de çeşitli faaliyetleriyle çevresini tahrip etmiştir. Son 200 yılda endüstri, tıp ve tarım alanlarında gerçekleştirilen yeniliklerin insanın doğadaki rolünü ön plana çıkartmış ve bu da beraberinde büyük nüfus artışını ve çeşitli çevre problemlerini getirmiştir. Çevre problemleri bugün olduğu gibi geçmişte de insan yaşamını etkilemiştir (Lenihan, 1979'dan aktaran Bilgili, 2008, s.38).

Hava ve su kirlenmeleriyle ortaya çıkan kitlesel ölümler, insanları bu problemlere karşı tedbirler almaya yönlendirmiştir. Londra'da 1952 yılının aralık ayında, bir haftada kirli hava nedeniyle dört bine yakın kişi yaşamını yitirmiştir. Çevre sorunlarını küresel boyutta tanıtan ilk örneklerden biridir. Besinini kirli sularla yaşayan su ürünlerinden karşılayan canlıların toplu ölümleri ise, insanlığın dikkatini çevreye vermesini sağlayan önemli bir yıkım olayı olmuştur (Keleş ve Hamamcı, 1998, s. 19).

İnsan ve çevresi ile diğer canlılarla doğal çevre arasındaki ilişkiler, insanlığın ilk yıllarından sanayi devrimine kadar değişimlerden geçse de bu ilişki kısmi bir uyum içinde devam etmiştir. Bunun yanında sanayi devrimi insanın çevreye müdahale ederek doğal dengeyi bozma olasılıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte ekolojik denge insanlar tarafından tahrip edilmeye hatta canlılar için tehlikeli olmaya başlamıştır. İnsanlığın doğaya hâkim olma ve onu sınırsızca kullanma gayesi 17. yüzyıldan itibaren giderek artan bir hırs dönüştürmüştür. Sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin olduğu 1800'lü yıllarda, önce Batı Avrupa ülkelerinde, daha sonra bütün dünyada pek çok sorun ortaya çıkmaya başlamıştır (Görmez, 1991).

Çevre sorunlarının artmasıyla 1973 yılında ilk kez yürürlüğe giren III. Beş Yıllık Kalkınma Planında gündeme alınmış ve çeşitli önermelerde bulunulmuştur. Fakat sorunlar hızla artış

göstermiş ve almış oldukları tedbirler çözüm getirmemiştir. Özellikle kentler için hızlı kentleşme, göç, gecekondulaşma, altyapı yetersizliği en önemli gündem maddesini oluşturmuştur. Toplumların çevre bilinci son yıllarda oldukça hızlı bir yükselişe girmiştir. Gelir seviyesi yüksek olanlar, öğrenim düzeyi yüksek olanlar ve şehir merkezlerinde yaşayanlar, köyde yaşayanlara, ekonomik olarak düşük gelir seviyesine sahip kişilere ve düşük eğitilmiş bireylere oranla daha fazla duyarlılığa sahiptirler (Keleş ve Hamamcı, 1998).

Çevre Sorunlarının Özellikleri

Çevre sorunlarını ayrı tutmak ve bu sorunları tek tek ele alıp çözmek her zaman mümkün olmayabilir. Toprak kirliliği, su kirliliği ve hava kirliliği birbirleriyle bağlantısı olmayan sorunlar olarak görülmemelidir. Çevre sorunlarının çok yönlü olması ile bunların toplumsal yaşamın tüm alanlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemeleri mümkündür. Bu anlamda diğer toplumsal sorunlardan soyutlanamamaları da söz konusudur (Efendi, 2005).

Stockholm ve Rio Bildirgeleri çevreye nasıl yaklaşılması gerektiğini uluslararası boyutta yönlendiren değerli tarihi dokümanlardır. 5 Haziran 1972'de Stockholm'de başlayan İnsan Çevresi Konferansının toplanılmasıyla o günden itibaren Dünya Çevre Günü olarak birçok ülkede kutlanmaktadır. İnsan Çevresi Bildirgesi, Stockholm konferansının son günü olan 16 Haziran'da yayımlanmıştır. Stockholm toplantısından 20 yıl sonra, Brezilya'nın Rio kentinde Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bu konferansla yeni bir bildirge açıklanmış hem de çevre konularının ve sorunlarının yönetimine gelecekte ışık tutacak Gündem 21 kabul edilmiştir (Efendi, 2005).

Gelişmekte Olan Ülkeler ve Çevre Sorunları

Dünyada, enerji ve çevrenin birbirlerine olan bağımlılığı, beraberinde çözümü zor ekonomik ve politik çıkmazlar getirmektedir. Yoksul bir ülkenin refaha yükselişini yavaşlatıyorsa, o ülkeye çevreyi kirliletmemesini veya riske etmemesi gerektiğini söylemek zordur. Bununla birlikte çevre korunmasını ve ekonomik olarak büyümeyi sağlamanın bu

Ülkelerin ödemekte zorlanacakları veya ödemek istemeyecekleri maliyetleri olabilmektedir. 1970'ten günümüze oldukça katı bir evre koruma programı uygulayan Amerika'nın bile evre enerji atışması söz konusu olmaktadır. ABD'deki evre ile ilgili politikalar, evre korumasının enerji maliyetlerini, üreticilerine (mal ve hizmet) yüklemektedir (İlkin, Alkin, 1991).

Gelişmekte olan ülkelerde evre problemleri hızlı sanayileşme kadar az gelişmişliğin ve fakirliğin de bir sonucudur. Hızlı kentleşme sonucunda altyapı, su kirliliği, salgın hastalıklar, sağlık sorunları, yerleşme, kötü beslenme, doğal afetler, kent yaşamını tehdit etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler, bu çevresel sorunlarını ancak entegre projeler ile zebileceklerdir. Sanayisi gelişmiş ülkelerde evre sorunlarının temel sebebi olarak hızlı kalkınma gösterilmektedir. Sanayileşmiş lkeler, kalkınmanın yalnızca nicel değil nitel bir özellik taşıdığı gerçeğini anlamışlardır (İlkin ve Alkin, 1991).

Gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya kaldıkları evre sorunlarının temelinde kalkınmadaki yetersizliğin olduğu tartışma götürmez bir hakikattir. Çevreyi önemsemeden yrtlmeye çalışılan kalkınma çabaları, çeşitli problemlerin yoğunlaşmasına sebep olmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ciddi evre sorunlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Buna rağmen sorunları nleme politikalarını etkili bir şekilde uygulamaya koyamamışlardır. Nüfusun hızlı artışı ekonomik kalkınmayla uyumlu olmadığından, kentlere gn yoğunlaşmasına, çevresel ve sosyal problemlerin ciddi bir şekilde ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Halbuki kalkınmanın evre üzerindeki olumsuz etkileri iyi yapılmış bir planlama ve etkin düzenlemeler ile azaltılabilir. Bunun yanında gelişmekte olan ülkeler sanayileşmiş ülkelerin deneyimlerinden yararlanma olanaklarına sahiptir. Bunu avantaj olarak görmek mümkündür. Gelişmekte olan ülkelerin yürüteceği evre politikalarının başarısı, fakirliğin ve gelişmişlik problemlerinin üstesinden gelinmesine bağlıdır (İlkin ve Alkin, 1991).

1) Hava Kirliliği

Hava kirliliği, havanın, doğal ve beşeri faaliyetleri sonucu atmosfere karışan katı, sıvı ve gaz halinde bulunan kirleticilerin etkisiyle, doğal özelliklerinin yok olması sonucunda,

insan ve diğer canlılar ile cansız varlıkları olumsuz biçimde etkileyebilecek duruma gelmesi şeklinde tanımlanabilir (Yıldız vd., 2000 den aktaran İbiş, 2009, s.11)

Canlı hayatın devamı için temel gerekliliklerden olan hava, yerkürenin etrafını saran atmosferi oluşturan, normal şartlarda bileşiminde %78 azot, %21 oksijen ve %1 de diğer gazlardan oluşan doğal bir kaynaktır. İnsani bir faaliyetten sonra atmosfere bırakılan toz, gaz, duman, koku, is ve buhar şeklindeki kirleticilerin havaya karışması ile havanın doğal bileşimi bozulmaktadır ve bu şekilde hava kirliliği meydana gelmektedir. Hava kirliliği canlılar kadar cansız varlıklara da zarar vermektedir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998'den aktaran Gezgin Kayan, 2007, s. 6).

Hava kirliliği, kirliliğe sebep olanlara göre üçe ayrılabilir;

- a) Isınmadan kaynaklı hava kirliliği,
- b) Motorlu taşıtların yaydığı zararlardan kaynaklanan hava kirliliği,
- c) Sanayinin sebep olduğu hava kirliliği.

Hava kirliliğinin esas sebepleri kentleşme ve endüstrileşmedir. Kirliliğin çevreye olan etkileri; insan sağlığına etkileri ve doğaya etkileri olarak iki şekilde belirtilebilir. Doğaya olan etkileri; iklime etkileri, bitki ve hayvan topluluklarına etkileri, yapılara etkileri ve küresel etkiler olarak sınıflamak mümkündür (Efendi, 2005).

Hava kirleticileri, güneşten gelen zararlı ultraviyole ışınları tutan ozon tabakasının incelmesine ve delinmesine, bunun neticesinde kanser başta olmak üzere canlılarda çok önemli sağlık sorunlarının oluşmasına sebep olmaktadır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006).

2) Su Kirliliği

Türkiye'de su kaynakları oldukça zengindir. Ancak içme suyu amacıyla kullanılan yeraltı suyu rezervinin büyük bölümü tüketilmiş ve içme suyu için yüzey suları daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Ekonomik büyüme ve artan nüfus ile su kaynaklarının etkili şekilde kontrol edilememesi, Türkiye'de birçok bölgede su kalitesi üzerinde gittikçe artan olumsuz bir etki oluşturmaktadır. (Demirer, 2009, s.6)

Su, canlılar ve yaşam için hayati öneme sahiptir. Dünyamızın $\frac{3}{4}$ 'ü sularla kaplıdır ve insan vücudu aynı miktarda sudan oluşmaktadır. Bununla birlikte yeryüzündeki su kaynaklarının %0,3'ü kullanılabilir ve içilebilir özelliktedir (Efendi, 2005).

Canlı hayatının devamlılığında hava kadar önemli bir diğer unsur sudur. Su, yaşamsal bir ihtiyaç olmanın yanında tarımsal, endüstriyel faaliyetlerin devamlılığı için de gereklidir. Su içinde canlı bir hayat barındırmaktadır, kokusuz, saydam, renksiz ve tatsız bir sıvıdır (Çokadar vd., 2005'ten aktaran Gezgin Kayan, 2007, s. 7).

Su kaynakları evsel, tarımsal ve endüstriyel faaliyetlerden olumsuz yönde etkilenmektedir. Özellikle kıyılardaki çarpık kentleşme, sanayi ve evsel atıkların doğrudan veya dolaylı olarak akarsu, göl ve denizlere boşaltılması, tarımda kullanılan mücadele ilaçları ile yüksek miktarda gübre kullanılması, deniz taşımacılığı ve denizde yapılan kazalar suların kirlenmesine neden olan etkenlerdir. Bunlara ilave olarak asit yağmurları, fosseptik ve çöplüklerdeki sızıntılar gibi faktörler yeraltı ve yer üstü su kaynaklarını kirletirler. Bu kirlilik su kalitesini bozmakta ve çevreyi olumsuz yönde etkilemektedir. Buna göre su kirliliğine sebep olan kaynaklara nüfus artışı, sanayi kuruluşları, enerji üretim santralleri, tarımsal faaliyetler ve kentleşme, turizm, deniz taşımacılığı ve kazalar, fosseptikler ve çöplükler, asit yağmurları, hayvansal atık üreten işletmeler, erozyon gibi etkenler sebep olabilmektedir. (Yıldız vd., 2000).

3. Toprak Kirliliği

Toprak, altında, üstünde ve içinde geniş bir canlı hayat barındıran, belirli oranlarda katı, sıvı ve gaz içeren topluluğun genel adıdır. Toprak, yerkabuğunu meydana getiren kayaların fiziksel ve kimyasal ayrışması, biyolojik olayların da yardımı ile uzun bir zaman sonucunda meydana gelir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998'den aktaran Gezgin Kayan, 2007, s.8).

Toprak kirliliği, toprakta birikmiş katı, sıvı ve gaz haldeki atık maddelerle diğer kirleticilerin, toprağın esas yapısının bozulması sonucu, veriminin düşmesi ile canlıların yaşamına zarar verecek seviyeye ulaşması olarak tanımlanmaktadır (Özdemir, Ş., 1997'den aktaran İbiş, 2009, s.15)

Toprak kirliliğine sebep etmenler;

1- Yerleşim alanlarından atılan çöpler, egsoz gazları, endüstri atıkları, tarımsal mücadele ilaçları ve aşırı miktarda kullanılan kimyasal içerikli gübreler toprak kirliliğine neden olan önemli etkenlerdendir.

2-Yerleşim alanlarından atılan atıkların boşaltıldığı alanlar ile kanalizasyon şebekelerinin arıtılmadan direkt toprağa verildiği alanlarda toprak kirliliği oluşmaktadır.

3- Egzoz gazları, kükürtdioksit, ozon, karbonmonoksit, kurşun ve kadmiyum vb. gibi zararlı maddeler zehirlerini havaya yaymaktadır. Bunun sonucunda zehrin büyük kısmı, solunum yolu ile canlılar tarafından vücuda alınmaktadır. Arta kalan kısmı ise, rüzgâr yoluyla taşıyıp yağışlarla tekrar yer yüzüne inerek toprak ve suyu kirlletmektedir.

4- Toprak kirliliğinin bir başka sebebi tarımsal mücadelede kullanılan ilaçlar ve suni gübrelerdir. Tarımda kullanılan ilaçların bilinçsizce ve aşırı miktarda kullanımı, toksik maddelerin toprakta birikimini artırmakta ve topraktaki doğal ortamın kirlenmesine sebebiyet vermektedir.

5- Sodyum, magnezyum, fosfor, potasyum, kalsiyum, demir, çinko, bakır, mangan, bor gibi maddeleri içeren suni gübrelerin aşırı ve bilinçsiz kullanımı sonucu toprağın yapısı bozulmakta ve toprak kirliliğine yol açmaktadır.

6- Endüstri tesislerinden arıtılmaksızın çıkan havaya, suya ve toprağa verilen atıklar çevreyi kirlletmektedir.

Ayrıca; mera ve çayırların bilinçsiz kullanımı, insanlar vasıtasıyla ormanların tahribatı, yakılarak tarlalar açılması, ekim alanlarının bilinçsizce işlenmesi, aşırı otlatma vb. sebeplerle oluşan toprak erozyonu, dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi ülkemizde de en önemli çevre sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır (Çevre ve Orman Bakanlığı, (t.y) aktaran İbiş, 2009, s.16).

4. Gürültü Kirliliği

Kentleşme, endüstrileşme ve teknolojik gelişmeler gürültülü yaşam şekillerini doğurmaktadırlar. Gürültü, sağlık ve çevre sorunu olarak ortaya çıkmakta ve zaman

geçtikçe etkisini arttırmaktadır. İnternational Union of Local Authorities (IULA)'in çevre terimleri sözlüğünde gürültü kirliliği, insanlarda olumsuz olarak psikolojik ve fizyolojik etkiler ortaya çıkaran, istenilmeyen sesler olarak tanımlanmaktadır. Gürültü, kan basıncının artması, solunum ve dolaşım bozuklukları, ani refleksler (fizyolojik etkiler), sürekli veya geçici işitme bozuklukları (fiziksel etkiler), davranış bozuklukları, aşırı sinirlilik, stres (psikolojik etkiler), iş veriminin düşmesi, konsantrasyon bozukluğu ve hareketlerin yavaşlaması (performans etkileri) gibi sorunlara sebep olmaktadır (Efendi, 2005).

5. Radyasyon

Elektromanyetik dalgalar veya parçacıklar halinde enerji emisyonu ya da aktarımı radyasyon olarak tanımlanmaktadır. Ultraviyole ve X ışınları yüksek frekanslarda olduğu için, elektromanyetik parçalar kimyasal bağları kırabilecek enerjiyi barındırırlar. Bu bağların kırılması iyonlaşma olarak isimlendirilir. İyonlaşabilen elektromanyetik radyasyonlar, DNA'yı parçalayabilecek kadar yüksek enerji taşımaktadır. DNA'nın zarar görmesi hücreleri yok etmektedir. Bu neticede doku zarar görür. DNA'da oluşacak az bir zedelenme bile kansere sebep olabilecek kalıcı değişikliklere neden olabilir. Maden işletme yataklarının bulunduğu yerlerde, su kaynaklarında ve toprakta gerek insan faaliyetleri sonucunda gerekse doğal olarak bulunan radyoaktif maddeler besin zincirine katılarak hayvan ve insanlara geçmektedirler. Bunun sonucunda ölümcül olan değişik hastalıklara sebep olabilmektedir. Radyoaktif kirleticiler, canlı sağlığını olumsuz etkileyerek çevreyi ve ekolojik dengeyi bozmaktadırlar (Efendi, 2005).

6. Katı Atıklar

Katı atık, içinde sıvı maddesi olmayan, insanların sağlığına ve çevreye zarar vermeyecek şekilde yok edilmesi gerekli olan maddelere denir. Türkiye'de yaklaşık olarak günlük kişi başına 1 kg. katı atık çıkarıldığı ölçülmüştür. Nüfusun 80 milyon olması sebebiyle günde 80 bin ton çöp oluşmaktadır. Bu atıkların bileşiminin, %68 'inin organik atık, %13 'ünün değerlendirilebilir katı atık ve %19'unun da diğer atıkların oluşturduğu saptanmıştır. Bu oranın bilinmesi çöpe uygun biriktirme, toplama, taşıma ve ortadan kaldırma tekniklerinin

seçilmesi açısından önem teşkil eder. Katı atıkları tehlikeli atıklar, evsel atıklar ve özel atıklar (arıtma çamurları, tıbbi atıklar, radyoaktif atıklar, piller, cips ve çeşitli yakma fırınlarından kaynaklanan küller, atık yağlar vb.) olarak sınıflandırılabilir. Katı atıkları yok edebilmek için düzenli depolama, kompost adı verilen katı atık içindeki organik maddelerin gübreye dönüştürme ve yakma işlemleri en yaygın kullanılan tekniklerdir (Efendi, 2005).

7. Biyolojik Çeşitlilik

Biyolojik çeşitlilik; Genetik çeşitlilik, ekolojik işlev, ekosistem çeşitliliği, tür çeşitliliği olmak üzere dört ana öğeden oluşmaktadır.

Tür çeşitliliğinde ekolojik dengenin korunması önemlidir (Efendi, 2005).

8. Çölleşmeyle Mücadele

Çöl denildiğinde akla ilk gelen kum tepelikleri olur. Bu görüşü savunanlar, Türkiye'nin nasıl çölleşmeyle mücadele ettiğini veya bundan beklentisinin ne olduğunu sorgulayabilirler. Çölleşme sözleşmesinde ilk madde şu şekilde tanımlanır: “Kurak, yarı-kurak ve az yağışlı bölgelerde, iklim değişiklikleri ve insan etkilerinin de dâhil olduğu çeşitli faktörlerden kaynaklanan toprak bozulmasıdır.” İlk sırada Afrika olmak üzere çölleşme tehdidinde olan bölgeler; Asya, Latin Amerika ve Karayipler ile Kuzey Akdeniz olarak sıralanmaktadır. Tehdit altında olan Türkiye, yaygın görülen ve şiddetli erozyon sebebiyle çölleşmeyle mücadeleyi ciddiye alarak yürütmek zorundadır. Türkiye'nin çölleşme sözleşmesine taraf olması, batıda çok iyi bilinmeyen erozyon sorununu anlatabilmelerinde etkili olmaktadır (Efendi, 2005).

9. Kıyı ve Deniz Kirliliği

Kıyı ile deniz alanı ve kaynakları yalnızca doğal kaynak değerleri değil, aynı zamanda turizm, balıkçılık, rekreasyon, tarım, çeşitli enerji yatakları, sanayi, deniz taşımacılığı, kentsel gelişme alanı gibi birçok sayıda değerlendirme alanı olarak önem kazanmıştır.

Kıyılara ve denizlere ilişkin değerler, çeşitli ölçütler açısından bakıldığında farklılık göstermektedir. Merkezi ve yerel yönetimler tarafından bakıldığında ekonomik kalkınma aracı olarak kısa vadede kazanç amaçlanmaktadır. Bu amaç, kıyıların ve denizlerin kirlenmesiyle, kıyı değerlerinin çabuk yok olmasına ve elden çıkmasına sebep olmaktadır. Kıyı ve denizlerin sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı kapsamında değerlendirilmesi amaçlandığında orta ve uzun vadeli stratejiler benimsenmektedir ve kullanım sınırlandırılmaktadır. Bölge sakinleri kıyıya ve denize ekonomik potansiyel, ziyaretçiler ise eğlenme, dinlenme ve rekreasyon olanakları açısından yaklaşmaktadırlar. (Ünal, 1997)

1976 yılında Türkiye'nin de katıldığı Barselona sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme Akdeniz kıyılarının temizlenmesi ve deniz canlılarının korunmasını öngörmektedir. Sözleşme, 1995 yılında değişikliğe uğramıştır. 1976'dan sonra sözleşmeye bazı maddeler eklenmiş ve bazı maddelerde değişikliğe gidilmiştir. Protokoller şu şekilde sıralanabilir:

- Gemilerin ve uçakların sebep olduğu kirlilik denetlenmeli ve yasaklanmalıdır.
- Akdeniz ülkelerinde özel koruma alanları oluşturulmalı ve biyolojik çeşitliliğin korunması sağlanmalıdır.
- Akdeniz kara sebepli kirlilikten korunmalıdır.
- Akdeniz, kıyı sahanlığında veya deniz dibinde yapılan araştırma ve üretimden doğan kirlilikten korunmalıdır.
- Zararlı atıkların sınır ötesine taşınması neticesinde ortaya çıkacak kirlilikten Akdeniz ve kıyı ülkelerinin korunması sağlanmalıdır.
- Afet durumlarında Akdeniz kirlilikten korunmalıdır (Efendi, 2005).

10. İmar Düzenine Aykırı Yapılaşma

Türkiye, nüfus bakımından hızlı yükseliş gösteren ülkelerden biridir. Hızlı nüfus artışı, kırsal kesimden kentlere göçe ve kentlerdeki nüfus oranının normalin üstüne çıkmasına sebep olmaktadır. Bu artış planlı ve sağlıklı bir kent yönetimini imkânsızlaştırmaktadır (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998'den aktaran Gezgin Kayan, 2007, s 9).

Türkiye doğal zenginlikleri yanı sıra, tarihi ve kültürel zenginliklerine bakıldığında birçok zenginliği içinde barındırır. Ancak bugüne bakıldığında özellikle büyük kentlerde görülen

hızlı, sağlıklı ve imar mevzuatına aykırı kentleşme ve beraberinde getirdiği çevre sorunları, alt ve üst yapı sorunları, bu değerlerimizi de tahrip ve yok etmektedir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998'den aktaran Gezgin Kayan, 2007, s. 10).

11. Ozon Tabakasının İncelmesi

Atmosferde bulunan ozonun oluşumu, ultraviyole ışınlarının oksijen üzerindeki etkisiyle açıklanabilir. Oksijen, ozona ozon da yine kimyasal bazı mekanizmalarla oksijene dönüşebilmektedir. Bu doğal mekanizmalar sonucunda atmosferde bulunan ozonda bir denge kurulmuştur. İnsanların çeşitli faaliyetleri sonucu atmosfere verilen bazı gazlar (Karbondiyoksit, azot oksit, metan, kloroflorokarbonlar, vb.) atmosferdeki ozonun azalmasına sebep olmaktadır. Bu olay “ozon tabakasının incelmesi” olarak adlandırılmaktadır (Yıldız vd., 2000).

Ozon tabakasının incelmesi insanlar üzerinde farklı şekillerde etkilere neden olabilir. DNA'nın absorpsiyon spektrumu UV ışınların dalga boylarının spektrumuna uyduğundan bu ışınları kolaylıkla absorbe eder ve tahrip olur. Bu nedenle güneş yanıklarının oluşmasında artışlar meydana gelir ve deri kanserine yakalanma oranlarında artışa sebep olmaktadır. Artan ultraviyole b ışınlarına maruz kalındığında vücutta bağışıklık sistemi zayıflamaktadır. Böylelikle vücut enfeksiyon hastalıklarına karşı çok hassas duruma gelmektedir. Bunun yanında artan ultraviyole b görme oranını düşüren ve körlüğe neden olan, göz bebeklerini kapatan katarakta sebep olmaktadır. Deniz yüzeyinde yaşam süren algler ve planktonlar giderek artan ultraviyole sebebiyle az üretim yaparlar veya ölürlür. Bitkisel planktonların sayısındaki azalış, biyolojik kütlenin de azalması anlamına gelmektedir. Popülasyondaki azalma besin zincirini bozar ve balık besinlerinin azalmasına sebep olur, buna bağlı olarak balık ürünleri azalır (Selvi, 2007'den aktaran İbiş, 2009).

12. Asit Yağmurları

“Asit yağışı” terimsel olarak kar, yağmur, sis, bulut, çığ veya kuru partiküllerde asidik bileşenlerin depolanması anlamına gelir. Asit yağışları asit presipitasyonu ve asit depozisyonu gibi terimlerle de ifade edilebilmektedir. Bu sebeple üç terminoloji

de aynı konuyla bağlantılıdır. Asit depozisyonunun kuru ve yaş olmak üzere iki tipi vardır. Kuru depozisyon, asidik gaz ve partikülleri ifade etmekte ve atmosferdeki asiditenin yaklaşık yarısı kuru depozisyon olarak yeryüzüne geri dönmektedir. Rüzgar bu asidik partikül ve gazları, binalara, arabalara, evlere, ormanlara ve toprağa taşır. Yaş depozisyon ise yağmur, çığ ve karı ifade eder (Özdemir, 2005'ten aktaran İbiş 2009, s.21).

Asit yağmurları toprağın kimyasal yapısına ve biyolojik koşullarına etki etmektedir. Toprağın yapısında bulunan kalsiyum, magnezyum gibi mineralleri yıkarak taban suyuna taşımakta böylelikle toprağın zayıflamasına ve tarımsal verimin düşmesine neden olmaktadır. Toprağın asitleşmesine en çok etkisi olan maddeler, atmosferde birikme sonucu toprağa geçen kükürt bileşikleridir. Azot bileşikleri ise bitkilerin özümseyeceği miktardan yüksek olduğu zaman toprağın asitleşmesinde rol oynamaktadır. Asitleşmenin çevre üzerindeki önemli etkilerinden biri de endüstriyel faaliyetler sonucunda meydana gelen asit nemidir. Asit nemi toprağa ya da göl yataklarına inmiş cıva, kadmiyum ya da alüminyum gibi zehirli maddelerle beraber tepkimeye girebilmektedir. Normal koşullar altında çözünmez sayılan bu maddeler, asidik nemle tepkimeye girmesi sonucunda, içme suyu veya besin zinciri yoluyla bitki, hayvan ve insana ulaşır toksik etkiler yaratmaktadır. Ağaç köklerinin besin toplama yeteneğinin bozulmasının sorumlusu da asitleşme sonucu toprakta harekete geçen alüminyumdur (www.meteor.gov.tr den aktaran İbiş, 2009, s.22).

13. Kültürel Çevre

İnsan eliyle üretilmiş çevre değerleri kültürel çevre olarak tanımlanır. İnsanlığın tarihler boyu kurdukları uygarlıkların ürünleri kültürel çevreyi oluşturur. Kültürel çevre doğal çevre değerleri ile bütünlük içindedir. Kültürel çevre değerleri doğal çevre değerlerine benzer şekilde kirletilebilir ve yitirilebilir. Kültürel çevre varlıkları taşınır ve taşınmaz varlıklar olarak sınıflandırılabilir. Tarihsel çevre de denilen kültürel varlıkların korunması fikri hem Dünya için hem de Türkiye için oldukça eskidir. Bu değerler insanlığın ortak miraslarıdır ve korunmadıkları takdirde yok olacaktırlar. Bu konuya

ilişkin ulusal mevzuatımızın temelini 2872 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu oluşturmaktadır. (Efendi, 2005)

Dünyada Çevre Bilincinin Doğuşu ve Gelişmesi

Dünyada çevre kirlenmeleri sanayileşme ile başlamıştır. Yüksek ihtimalle ilk kirlenme olayı, İngiltere’de meydana gelmiş ve daha sonra kıta Avrupa’sı ve Kuzey Amerika’ya geçmiştir. II. dünya savaşının ardından sanayileşme ulusal bir amaç eğilimine girmiştir. Ekonomik gelişmeyle birlikte özellikle sanayi faaliyetleri, ciddi kirlenme problemlerini ortaya çıkarmıştır. Göller, nehirler, kapalı denizler, körfezler ve hatta açık denizler ile okyanuslar, atmosfer küresel bir kirlenme olgusu ile karşı karşıya kalmıştır. Çevre sorunlarıyla mücadelenin ancak 1970li yıllardan sonra hız kazandığı görülmektedir. 1972 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Örgütü kurulmuştur. Ardından Avrupa Konseyi, OECD, AT gibi kuruluşların çevre sorunları ile mücadelesi için örgütlenmeleri takip etmiştir. Aşırı ve hızlı kentleşme, plansız ve denetimsiz fiziki yerleşmeler, aşırı nüfus artışı kirlenmeyi daha da hızlandıran faktörler olmuştur. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler 1972 yılında Birleşmiş Milletler teşkilatınca düzenlenen Stockholm Konferansında bir araya geldiler. Bu konferanstan sonra çevre ile ilgili aksiyon planları düzenlenmiştir. Bölgesel çalışmalar yapılmış, ulusal ve uluslararası tavsiye kararları alınmış olup çevreyi ilgilendiren ekonomik, politik, yasal güçlükleri, idari, hukuki, finansal ve teknik gelişmelerle yenme amacına yönelik plan ve programlar uygulamaya konmuştur (İlkin & Alkin, 1991).

Uluslararası Kuruluşlar

Dış İşleri Bakanlığı (t.y.), Türkiye’nin ilişki içinde olduğu kuruluşların,

Afrika Birliği,

AGİT,

Arap Devletleri Ligi,

Akdeniz İçin Birlik,

Amerikan Devletler Örgütü,
Asya İş birliği Diyalogu,
Asya'da İş birliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı,
Asya-Pasifik Ekonomik İş birliği Forumu,
Avrupa Hava Seyrüsefer Emniyet Teşkilatı,
Avrupa Konseyi,
Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru,
Avrupa ve Akdeniz Bitki Sağlığını Koruma Örgütü,
Baltık Denizi Devletleri Konseyi,
Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu,
Birleşmiş Milletler Barış Operasyonlarına Yaklaşımımız ve Katkılarımız,
Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye,
Birleşmiş Milletler Çevre Programı,
Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü,
Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü,
Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı,
Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı,
Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü,
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı,
Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı,
Bölgesel İş birliği Konseyi şeklinde belirtmiştir.

Avrupa Topluluğu (EC)

Avrupa Topluluğu üyeleri, çevrenin tehdit altında olduğunu yıllar önce kabul etmişlerdi. AT, çevre kirliliğinin sınırlandırılması için neler yapılması gerektiğini 1970li yıllardan itibaren belirlemeye başlamıştır.

Avrupa Topluluğu, ortak problemler ortak aksiyonlarla giderilir ilkesinden hareketle şu kararları almıştır:

- a. Çevre problemlerine uluslararası alanda veya ulusların oluşturduğu kuruluşlar aracılığıyla çözüm aramak zorunludur.
- b. Avrupa Topluluğu üyelerinin farklı program uygulamalarına sınırlandırılmalar getirilmelidir.
- c. Çevreyi yoğun ve etkin bir biçimde kirleten ekonomik çalışmalar belirlenmelidir.
- d. Avrupa Topluluğu üye ülkeleri belirtilen nedenlerle birlikte hareket etmelidir:
Çevre sorunları ve kirliliğinin sınır tanımıyor olması,
Çevrenin korunması ve ekonomik gelişme ile çevrenin uzlaştırılmasının gerekli olması (İlkin ve Alkin, 1991).

Kuzey Atlantik antlaşması Örgütü (NATO)

1969 yılının aralık ayında Nato Örgütü içinde Başkan Nixon'un liderliğinde "Modern Toplumun Sorunları" topluluğu oluşturulmuştur. Komitenin amacı, çevre sorunlarını ilgilendiren teknik ve bilimsel sonuçların üye ülkeler arasında tartışılmasıydı. Komite çalışmaları sonunda komitede iki görüş ortaya çıkmıştır:

1. Çevre sorunlarının çözülmesine yönelik projeler için pilot ülke çalışmaları yapmak,
2. Çevre problemlerinin çözümünde üye ülkelerin yasa oluşturmalarına yardımcı olmak (İlkin ve Alkin, 1991).

Uluslararası Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)

Çevre sorunlarının uluslararası ve bütüncül olduğunu vurgulayan OECD, esas çözümün uluslararası iş birliğinin gelişmesi ile gerçekleşeceğini savunmaktadır (Keleş & Hamamcı, 1997).

İlkin ve Alkin, (1991)'e göre; OECD çevre sorunlarıyla mücadele ederken, uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapar ve proje bazında çalışmalar yürütmektedir. Bu kuruluş çalışmalarını çevre sorunlarının niteliklerine göre uygun çalışma grupları oluşturarak yapmaktadır. Bu çalışma grupları aşağıdaki gibi sıralanabilir;

1. Çevre ve ekonomi grubu,
2. Çevre ve kimya grubu,
3. Çevre ve enerji grubu,
4. Hava, atık ve su grupları,
5. Sınırlar ötesi kirlenmeler grubu.

Her grup alanını ilgilendiren konularda araştırma ve proje çalışmaları yapmakta ve bu çalışmaları uygulamaktadır. Buna ilave olarak OECD, atıklı ve atıksız, klasik ve modern teknolojiler konusunda çalışmalar yürütmekte, fayda maliyet üzerine çalışmalarına devam etmektedir.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)

Birleşmiş Milletler örgütü çevre sorunlarıyla, 1968 yılından bugüne kadar ilgilenmekte, bu konudaki çalışmaların küreselleştirilmesi için uğraşlar verilmesi gerekliliğini savunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Çevre Örgütü, kimyasal, biyolojik, hava, su, çalışma ortamı kirliliği, zararlı besinlerin canlılar üzerinde etkileri, fiziki ve çevresel kirlilikten kaynaklanan geçici ve kalıcılığı olan hastalıklarla mücadele gibi konularda uluslararası düzeyde çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çalışmalar 1972 Stockholm Konferans'ında alınan kararlar doğrultusunda hedefler, amaçlar ve araçlar belirlenmiştir. Birleşmiş Milletler örgütü, belirlediği amaç ve kararlar doğrultusunda uluslararası normların belirlenmesine katkı

sağlamaktadır. Haberleşme alanında, sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan ülkelerde çalışmalara destek olmaktadır. Gelişmeleri takip ederek haberleşme ve koordinasyonu sağlamakta ve pilot proje çalışmaları yapmaktadır (İlkin ve Alkin, 1991).

Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO)

Örgütün çevreyi ilgilendiren çalışmaları, proje bazında doğrudan ve dolaylı olarak sürdürülmektedir. Katı, sıvı ve gaz atıklarının azaltılması ve kontrol sistemlerinin geliştirilmesi çalışmalarına önem verilmektedir. Az atıklı veya atıksız teknolojilerin sanayiye uyarlanması ve geliştirilmesi; özellikle, kağıt, kimya, metalurji, petrokimya, tarımsal sanayi atıklarının geri dönüşümle kazandırılması ya da yeniden değerlendirilmesi konularında çalışmalar yapılmaktadır. Bunlara ek olarak, Afrika'nın da aralarında olduğu kurak iklim bölgelerinde, çölleşmenin önlenmesi amacıyla iş birliği içinde çalışmalar yürütülmektedir.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı ile Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü, çevre konusunda 1973'te iş birliğine başlamışlar ve çevre konusunda yapılabilecekleri geliştirme ve inceleme programları uygulamışlardır. 1976 yılında UNIDO ve UNEP aralarında çevre konusunda çalışmalar yürütmek amacıyla iş birliği anlaşması da gerçekleştirmişlerdir.

Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü, FAO, UNESCO ve UNEP, HABİTAT gibi örgütlerle beraber çevreye yönelik, ekolojik bölgeleri ve diğer konuları ilgilendiren çalışmalarda iş birliği yapmaktadır (İlkin, Alkin, 1991).

Uluslararası Kuruluşların Ortak Çabaları

Avrupa Topluluğu, Birleşmiş Milletler, OECD, Avrupa Komisyonu, NATO, Birleşmiş Milletler Çevre Programı gibi uluslararası kuruluşlar; ulusal, uluslararası ve bölgesel düzeyde çevre sorunlarının belirlenmesi, önlemin alınması ve giderilmesine yönelik çeşitli tedbirlerin alınması, uygulamaya geçilmesi, denetlenmesi ve izlenmesi konularında amaçları doğrultusunda iş birliğiyle çalışmaktadırlar. Stockholm Konferansı, Paris

Anlaşması, Barselona Konvansiyonu, Akdeniz Eylem Planı gibi girişimler bu kuruluşların iş birliği ile yapılmıştır.

Stockholm Konferansında çizilen çerçevede uluslararası kuruluşların amaçları belirlenmiştir. Bütün kuruluşlar aynı amaca hizmet edecek çalışmalar yapmaktadır. Bunlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Çevresel sorunların çözümlenmesi için bilimsel, mali, teknik, yasal ve koordinasyon önlemleri ve planları birleştirilerek harekete geçirilmektedir.
- Çevre konusu bölgelerin planlamasıyla birlikte düşünülmeli ve planlamaya dahil edilmektedir.
- Hava, su, toprak, deniz kirliliği, su kaynakları ve gürültü kirliliğine karşı uluslararası alanda mücadele verilmektedir.
- Çevre sorunlarına yönelik çalışmaların arttırılarak yaygınlaştırılması ve sonuçlarının ivedi bir şekilde uygulamaya konulmasına gayret edilmektedir.
- Çevre sorunlarıyla alakalı konuların etkin bir şekilde duyurulması sağlanmalı ve eğitim planlarının hazırlanıp uygulanmasına çalışılmaktadır.

Bilgi merkezlerinin kurulması ve halkın eğitilmesi için girişimlerde bulunulmasına önem verilmelidir. Ortaöğretim programlarına çevre sorunlarına yönelik dersler ve uygulamalar eklenmesi, tüm eğitim seviyelerinde doğanın korunması ve tanıtılması ile ilgili derslerin konmasına, gençlerin ve yetişkinlerin çevre sorunlarına katkısını ve ilgisini artırıcı çalışmaların yapılmasına önem verilmekte ve çaba harcanmaktadır (İlkin & Alkin, 1991).

Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşme ve Protokoller

- Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (Floransa Sözleşmesi)
- Nesli tehlike altında olan yabani hayvan ve bitki türlerinin uluslararası ticaretine ilişkin sözleşme (CITES)
- Denizlerin Gemiler Tarafından Kirlenmesinin Önlenmesine ait Sözleşme (Marpol 73/78)
- Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (Bükreş Sözleşmesi)

- Dünya kültür ve tabiat mirasının korunması hakkında sözleşme (Dünya Mirası Sözleşmesi)
- Balina Avcılığının Düzenlenmesi Sözleşmesi (Balina Avcılığı Sözleşmesi)
- Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi (Barselona Sözleşmesi)
- Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele için Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi)
- Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
- Ozon Tabakasının Korunmasına dair Sözleşme (Viyana sözleşmesi)
- Özellikle su kuşları yaşama ortamı olarak uluslararası öneme sahip sulak alanlar hakkında sözleşme (Ramsar Sözleşmesi)
- Kalıcı Organik Kirleticilere İlişkin Stockholm Sözleşmesi
- Petrol Kirliliğinden Doğan Zararın Hukuki Sorumluluğu ile İlgili Uluslararası Sözleşme (Hukuki Sorumluluk Sözleşmesi)
- Petrol Kirliliği Zararlarının Tazmini İçin Bir Fonun Kurulmasıyla İlgili Uluslararası Sözleşme (Fon Sözleşmesi)
- Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Sözleşme (Basel Sözleşmesi)
- Denizde Kara Kaynaklı Kirliliğin Önlenmesi Sözleşmesi (Paris Sözleşmesi)
- Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşme
- Uzun Menzilli Sınır Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi

Türkiye'de Çevre Yaklaşımı

Türkiye'de çevre kirliliği kavramı, 1970'lerin başında gündeme gelmiştir. İzmir ve İzmit Körfezlerinin kirlenmesi, Haliç'in kirlenmesi, Ankara'daki hava kirliliği ve bunu izleyen daha çok sayıdaki hava ve su kirliliği problemleri art arda gelerek sorunları oluşturmuştur. Türkiye'de çevresel sorunların ortaya çıkışı, 1970li yıllarda hava, su ve deniz kirlenmesi konularıyla başlamıştır. Sanayileşmenin hızlı olduğu bölgelerde etkili bir denetimin

yapılamayı, plansızlık, yanlış parselasyon, denetimsizlik, aşırı nüfus artışı gibi sebeplerle son yıllarda çevre kirliliğinin yoğunlaştığı görülmektedir. Çevre koruma önlemlerinde sorunun önemini anlayamamış kuruluşlar, ülke çapında toparlanamayan kuruluşlar olarak kalmıştır. Devlet hızlı kalkınabilme arzusuyla, çeşitli olumsuz etkileri gözardı ederek, çevre sorunlarına karşı duyarsız kalmıştır. Yeni teknolojiler, hızlanan sanayileşme çevre sorunlarının katlanarak büyümesine neden olmaktadır. Bu sorunlar karşısında özel uzmanlık bilincinde hareket eden, sorunlarla mücadele edebilecek etkin bir örgüt oluşturarak hızlı bir şekilde çözüm getirilmelidir. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile ilgili araştırmalar ön plana alınarak, bu çalışmaların yerel yönetimler, sanayi bölgesi ve kamuoyu ile birlikte dayanışma içinde uygulamaya konması gerekmektedir. (İlkin & Alkin, 1991)

2. Çevre Hukuku ve Çevre Hakkı

Çevre hukuku, insanlık ve doğal çevre arasındaki etkileşimi düzenlemeyi amaçlamıştır. İnsanların çevreye verdikleri zararlı etkiyi azaltmayı, sınırlamayı ya da yok etmeyi amaç edinen kurallar bütünüdür.

Çevre Hukunun Doğuşu

Çevre Hukuku, insanın doğal ve yapay çevresini oluşturan öğeleri koruma altına alan, geliştiren ve onların hukuk çerçevesi içinde durumlarını düzenleyen hukuk dalıdır (Hamamcı & Can, 1983). Çevre Hukukunun amacı, insan faaliyetleri sonucunda çevrenin zarar görmesini önlemek, bozulan çevrenin eski haline getirilmesini sağlamak ve çevrenin geliştirilmesi için insan eylemlerini sınırlamak ya da engellemek üzerine kurallar koymaktır (Keleş & Ertan, 2002).

Toplumun problemlerini çözmek için en başta kullanılan araç hukuk düzenidir. Çevre sorunları, toplumların önde gelen problemlerinden biri haline gelmiştir. Çevre ile insan arasındaki ilişkileri düzenlemek, belli davranış kuralları getirmek ve çevresel sorunları çözebilmek için kullanılabilecek en etkili araçlardan biri şüphesiz hukuk düzenidir. Devlet

evre sorunlarının çözümü konusunda ya da diğ er sorunların çözümünde birtakım yetkiler kullanacaksa bunu hukuk kuralları çerçevesinde yapmak zorundadır (Aybay, 1997, s.311).

evre hukukunun yeni bir hukuk dalı olarak ortaya çıkışında, tehlikeli boyutlarda artan evre sorunlarının bir sonucu olarak evre ile ilişkilerinin hukuksal kurallara bağlanması ihtiyacı doğmuştur. Bu hukuk dalı, insanın doğal yaşam temellerinin korunması, güvenceye alınması ve geliştirilmesi üzerine amaçlanmıştır (Özdek, 1993, s.65).

19. yüzyıldan itibaren çok sayıda Avrupa ülkesinde doğal kaynak kullanımı hususunda çeşitli hukuksal düzenlemeler yapılmıştır. Bununla birlikte “evre hukukunun” ortaya çıkışı, hemen hemen tüm çalışmalarda dikkat ekildiğı gibi 1960ların sonuna denk gelmektedir. Bu hukuk dalı günümüzde sahip olduğı niteliklerini, yetmişli yıllarda başlayıp seksenli yıllarda devam ettirmiş ve doksanlara uzanan evre sorunsalı kavramı etrafında çevrelemiş olup bu yöndeki evrim hala devam etmektedir (Aybay, 1992).

evre Hukuku Gelişimi

1970li yıllarda “yeryüzü elden gidiyor”, “gelecekteki varlığımız tehlikede” şeklindeki düşüncelerin etkisiyle dünyanın önde gelen ülkeleri çevreye ilişkin hukuki düzenlemelerde bulunmuşlardır. Öncelikle bozulan çevrenin onarılması ve bu bozulmaya sebep olanlardan bozulmanın bedelinin alınması yaklaşımı düzenlemelere yön vermiştir. evre hakkı, devlet ve yurttaşların çevreyi korumada üzerlerine düş en görevlerine ilişkin hükümler bu dönemde anayasalarda yer bulmaya başlamıştır. Aynı dönem içerisinde çok sayıda ülkede hem merkezi hem de yerel düzeyde çevreden sorumlu idari birimler kurulmuştur. Buna ek olarak yine aynı dönemde bazı uluslararası sözleşmeler ve konferanslar düzenlenmiştir. Birleşmiş Milletler 5-16 Haziran 1972 tarihlerinde Stockholm’de İnsan evresi Konferansını düzenlemiştir. Konferansa 113 ülkeden yüzlerce kişi katılmıştır. Çevreye ilişkin bu ilk toplantıda, çevrenin korunması ve geliştirilmesi fikrini dünyaya benimsetmek amacıyla 26 ilkeyi iç eren Stockholm Bildirgesi kabul edilmiştir. Bildirgenin iç erdiği ana temalar; insan hakları ile evre ilişkisi, devletler ile birey ve toplulukların sorumluluğı, uluslararası örgütlerin rolü, uluslararası iş birliğı, az gelişmiş ülkelerin durumu, evre-ekonomi ilişkisi, planlama, nüfus artışı ve eğitim şeklinde belirlenmiştir. Konferansın

arkasından Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) oluşturulmuştur. Bu dönemde çevrenin korunmasında çok önemli bir rolü olan “kirleten öder” ilkesi Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından benimsenmiştir. (Efendi, 2005).

Uluslararası hukuk, çevre hukukunun gelişmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir (Özdek, 1993, s.67).

Çevre sorunları hızla yayılmaktadır. Kaybedilen çevresel değerlerin insanlığın ortak hazinesi olması sebebiyle sorunların, küresel düzeyde ele alınması bir zaruriyettir. Bunun neticesinde, küresel sorunların devletler arası sözleşmelere konu olma ihtiyacı doğmuştur. Yapılan düzenlemelerle uluslararası çevre hukukunun en önemli belgeleri ortaya konmuştur. Çevre hukukunun düzenlenmesi, uluslararası hukuk kurallarına göre çevre problemlerine ulusal düzenlemelerle benzerlik göstermeyen çözümler getirmek demektir (Pazarcı, 1983).

90lı yıllarda çevreyi ilgilendiren bir diğer olay 3-14 Haziran 1992 tarihlerinde Brezilya’da Rio şehrinde düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansının yapılması olmuştur. Konferansın başlama noktası ve amacı, insanlığın çevresel açıdan sürdürülebilir bir geleceği paylaşabilmesinin sağlanabilmesi için küresel olarak yapılması gerekenleri belirlemektir. Buradan hareketle çevre korumaya yönelik Rio Bildirgesi, Gündem 21 ve Biyolojik Çeşitlilik ile iklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmeleri imzalanmıştır. Bildirgede yirmi yedi madde benimsenmiş olup, bildirgenin önsözünde Stockholm Bildirgesinin teyit edildiği belirtildikten sonra maddelerin buna uyarlanarak hazırlanmış olmasına karşın “Çevre Hakkının” bildiride yer almaması son derece üzüntü vericidir. İnsan sürdürülebilir kalkınmanın tam merkezindedir. Konferans, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki uzlaşma çabasını yansıtmaktadır. Bu doğrultuda uluslararası iş birliğinin gerçekleştirilmesi amacıyla Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu kurulmuştur. Bu zirve yeni ilkeler getirmemiş ancak katılım ilkesinin çevre hukukunun merkezinde olmasına sebep olmuştur. Doksanlı yılların en önemli gelişmelerinden biri çevre hukuku normlarını daha kolay eritilebilir ve uygulanabilir olması amacıyla çevre mevzuatının kodifikasyonudur. Bu durum çevre hukuku açısından önemli kazanımları beraberinde getirmiştir. Doksanlı yıllarda giderek artan oranda çevreyi koruma politikaları özellikle cezalarda devreye sokulmuştur (Efendi, 2005).

Özetle, insanı yok sayan bir ekonomi politikası sonucu ortaya çıkan çevre sorunları öylesine yüksek düzeylere ulaşmıştır ki 1972 yılı Stockholm Bildirgesinde önemle üzerinde durulan evrensel gerçek gün be gün daha ağır yaşanmaya başlanmıştır; Çevre, her iki yönüyle de yani hem doğal çevre hem de insan yapısı çevre olarak, insanoğlunun huzuru ve temel insan haklarından yararlanması için ve hatta hayatın kendisi için gereklidir (Ekinci,1990).

Çevre Hukukunun Temeli

Çevreyle ilişkili hukuk kuralları, çoğunlukla insanı merkeze alan bir yaklaşımın sonucudur. İnsan dikkate alınarak, mevcut doğal kaynakların korunması ve kirlenen kaynakların da iyileştirilmesi ilkesi üzerine düzenlenmiştir. Bu sebeple iç hukukta ve uluslararası alanda kendini hissettirmiştir. Uluslararası düzeyde devletlere esnek bir hareket alanı sağlamıştır. Anlaşmalardan ayrılma imkanının tanınması, çevre problemlerinin çözümünde daha çok gönüllülük ilkesinin olması gibi durumlar, sorunun ağırlık kazanmasında önemli etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak çevre için hukuksal alanda pek çok düzenleme yapılmasına karşın, yine de çevre sorunları katlanarak çoğalmıştır. Bunun sonucunda dünya ekolojik bir krizin eşiğine kadar gelmiştir (Kılıç, 2012, s. 21-39).

Çevre hukukunda çevreye zarar vermekten olan sorumluluk, kusursuz sorumluluk olmalı ve çevreyi kirletenlerin yükümlülüğü “kirleten öder” ilkesine göre düzenlenmelidir. Kirlenen öder ilkesi, oluşan kirliliğin kirlenene ödettirilmesiyle sınırlı tutulmayıp, kirliliğin oluşmasını engelleyen önlemleri alma sorumluluğunu içine alacak biçimde olması şartını savunmalıdır (Gürseler, 1999, s. 815).

Çevre hakkı insan hakları hukukunun bir ögesi olarak, çevrenin korunmasının ve insanların ondan faydalanmalarının en güçlü motivasyon ve hukuksal dayanağını oluşturmaktadır (Özdek, 1993, s.70). Çevre hukukunu yönlendirecek olan çevre hakkıdır.

Çevre hukukundan çevre hakkına olan uzanım, çevre sorunlarının giderek artan yaşamsal önemiyle bağıntılıdır. Bu önemdeki sorunlara bugüne kadar uygulanan ilke ve kurallardaki yetersizlik de her insan hakkının doğumunda olduğu gibi, çevre hakkının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Özdek, 1993, s.70).

Çevre Hakkının Tanınma Süreci

Yeni bir insan hakkı olarak son yıllarda uluslararası belgelere ve anayasalara giren, çevre korumanın en etkili hukuksal aracını oluşturan çevre hakkı, çevre hukukunun ulusal düzeyde olduğu kadar, uluslararası düzeyde de ortaya çıkan eksikliklerinin ve boşluklarının direkt bir sonucu gibi görünmektedir (Özdek, 1993, s.71).

Çevre hakkının dile getirildiği ilk toplantı Stockholm konferansı olmuştur.

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün 5-16 Haziran 1972 tarihinde Stockholm'de gerçekleştirdiği, yüzden fazla ülke temsilcisinin katılım gösterdiği İnsan Çevresi Konferansının ilk beklentisi, her ülkenin çevreye karşı sorumluluğu olduğunu kabul etmesinin, insanoğlunun yeryüzündeki varlığını sürdürebilmesi için başlıca koşul olduğu noktasında birleşilmesidir (Bulca, 1983, ss.333). Konferansın amaçlarında biri, gelişmekte olan ülkelerin kalkınırken çevre sorunlarının ortaya çıkmasını önlemenin önem taşımasıdır (Özdek, 1993, s.71).

Stockholm Konferansı'nın ardından Birleşmiş Milletler genel kurulu, kurumsallaşma doğrultusunda önemli bir adım atarak girişimde bulunmuş, çevre programı için bir yönetim konseyi kurmuş ve çalışmalarına Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) çerçevesinde devam etmiştir. UNEP'in başlıca görevi, diğer uluslararası kuruluşların program ve projelerinde liderlik yapmaktır (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1989, s. 422). Birleşmiş Milletler Örgütü bünyesinde yer alan UNESCO, Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi evrensel nitelikli bazı örgütlerin yanı sıra; NATO, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Avrupa Konseyi, Avrupa Toplulukları gibi bölgesel örgütler de çevre sorunlarına yönelik çalışmalarda bulunmaktadır (Pazarcı, t.y, s. 205).

1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da diğer yeni anayasalar gibi, çevre hakkını açıkça tanımaktadır ve canlıların sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Söz konusu olan bu düzenlemenin yapıldığı 56ncı madde, çevreyi koruma görevini devlete ve vatandaşlara vermektedir. Bu yönüyle 1982 anayasası bu hakkı oldukça geniş bir biçimde tanıyan anayasalar arasında yer almıştır (Özdek, 1993, s.83).

Ekolojik sorunlar, doğal ve kültürel değerlerin git gide yok olması, suyun, havanın ve toprağın sürekli kirlenmesi... Yeryüzü “cennetini” giderek “cehenneme” çevirdikçe, çevre hakkı ile yaşama hakkı arasında kurulan bağlantı daha da güçlenmekte ve bütünleşmektedir (Ekinci, 1992).

Çevre Hakkının İnsan Hakkı Niteliği

Çevre hukukunun gelişimi ile çevresel değerlere hukuksal güvenceler kazandırılması yolundaki örnekler yaygınlaşmıştır. Bununla birlikte çevre, insan hakları felsefesi alanında tartışılmaya başlamış ve böylelikle üçüncü kuşak insan hakları ya da dayanışma hakları çerçevesinde değerlendirilen çevre hakkı gündeme gelmiştir. UNESCO, çevre hakkını insan hakkı olarak kabul eder ve üçüncü kuşak insan hakları listesine eklemiştir. Barış hakkı, kalkınma hakkı, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı ile değerlendirilmektedir (Gürseler, 1999).

İnsan hakları ile ilgili esas metinlerde yerini alamayan çevre hakkı, doğrudan veya dolaylı olarak birçok devletin anayasasında düzenlenmiştir. Ancak anayasalarında bir hüküm bulunsun ya da bulunmasın ülkelerin çoğu (ABD, Almanya, Venezüella, Portekiz, Kolombiya vs.), çevre korumasına yönelik genel bir mevzuata sahip bulunmaktadır (Kaboğlu, 2005, s.36).

Fransız hukukçu Karel Vasek’ e göre insan hakları tarihsel evrimine göre üç kuşak haklardan oluşmaktadır.

- Birinci Kuşak Haklar; Temel özgürlükler, kişi hakları ve siyasal hakları içeren haklardır.
- İkinci Kuşak Haklar; Ekonomi, sosyal ve kültürel haklar olarak ayrılır.
- Üçüncü Kuşak Haklar; Dayanışma hakları olarak tanımlanır.

Üçüncü kuşak haklar, 20. yüzyılın ikinci yarısının ikinci çeyreğinin gelmesiyle birlikte gelişen ve şekillenen haklardır (Ürkmez, t. y.).

Üçüncü kuşak insan hakları, bireylere, devletin karışamayacağı bir alan yaratma çabası değil ya da bu hakları devlet yönetimine ortak etme gibi bir durumun olmadığı gibi, belirsizliklerin giderilmesi veya ihtiyaçların karşılanması için devletten bir eylem bekleyen

nitelikte haklar değildir. Üçüncü kuşak haklar, bireyleri ve devleti aynı sorumluluklar altında birleştiren ve gelecek kuşakları ve devletleri ilgilendiren haklardır (Keleş & Ertan, 2002).

Çevre hakkını da içine alan son kuşak insan hakları, hakların gerçekleşmesi için toplumun bütün aktörlerini (birey, devlet, özel ve kamusal kuruluşlar) görevlerinin başına çağırmaktadır. Hepsinin ortak bir sorumluluğu bulunmaktadır. Bu özellik, üçüncü kuşak haklara dayanışma niteliği taşımasına sebep olmakta ve bu üçüncü kuşak haklar, ancak tüm toplumsal aktörlerin birliği ve dayanışmasıyla gerçekleştirilebilir olduğundan dolayı diğer haklardan farklılık göstermektedir (Keleş & Ertan, 2002).

Çevre hakkı günümüz neslini etkilediği kadar, gelecek kuşakları da ilgilendirmektedir. Gelecek kuşaklar çevre hakkının öznesi konumundadır. Bu sebeple gelecek kuşaklar da düşünülüp onlara yaşanabilir bir çevre bırakma borcu da bugünün kuşaklarına yüklenmiş olmaktadır. Bu durum, şimdiki kuşağın çocuklarına ve torunlarına karşı yükümlülüklerinin bir sonucu olup, kuşaklar arasındaki birlik beraberlik ve dayanışmanın önemini vurgulamaktadır (Kuzu, 1997, s.163). Bu sebeplerle çevre hakkı, hakların niteliğinin değişmesi ve bu hakkın öznesinin çeşitlenmesi (toplumlar, gelecek kuşaklar ve devletler) sürecinin bir ürünüdür. Çevre hakkını, canlıların tümünün haklarına kadar uzanan bir çizginin başlangıç noktası olarak değerlendirmek mümkün olabilir. İnsanların çevre hakkını tanıması, canlılar için sağlıklı, temiz ve dengeli bir çevrede yaşamak anlamına gelmektedir. Bu sonuç, canlı varlıklara haklar tanımanın ilk adımıdır (Ertan, 1998, s.100).

Türk Hukukunda, devletin siyasal yapısını belirleme çalışmalarının önem verildiği 1921 ve 1924 anayasalarında, temel hak ve hürriyetleri ilgilendiren ayrıntılı hükümler bulunmamaktadır (Akıncı, 1996, s.156). 1961 anayasasında temel hak ve hürriyetlerin ayrıntılı olarak düzenlenmiş olduğu dikkate alınırsa çevre konularına 1970’li yıllardan itibaren anayasalarda yer verildiği görülmüştür ancak ilgili bazı hükümler dışında, çevre konusunda açık bir hüküm yoktur (Topçuoğlu, 1998, s.61).

1961 anayasasında temel hak ve hürriyetleri “kişinin hak ve ödevleri”, “sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler” ve “siyasi hak ve ödevler” olarak üçe ayıran klasik sınıflamayı kabul

eden 1982 Anayasası çevre koruması üzerine açık bir hüküm bulundurmakta ve çevre koruma ile ilgili başka maddeler de içermektedir (Kaboğlu, 1996, s.42).

Çevre kavramı, 1982 anayasasında “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” kısmında, “Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması” başlığı ile madde 56 da yer almıştır. Bu madde “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yasama hakkına sahiptir” demektedir. Bu hükümle 1982 anayasasında yer alan, çevre hakkı olarak anılan “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yasama hakkı” (Kuzu, 1997, s.10) yakın ilişki içinde bulunduğu yaşam ve sağlık hakkı ile ilişkilendirilerek kabul edilmiştir (Kaboğlu, 1996, s.43).

1982 anayasasında yer alan çevre hakkı, çevre kanunu (ÇK) madde (m.) 3/e de çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkını esas alarak, bakanlıkları, yerel yönetimleri, meslek odaları, birlikleri, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını oluşturmakla görevlendirilmiş ve Türk hukukunda “Çevre Hakkı” adıyla ve herhangi bir hakla bağlantı kurulmadan ilk kez yasal bir düzenlemede sözü edilerek doğrudan tanınmıştır. Hukuk sistemine çevre hakkının girmesiyle birlikte çevre hakkının öznesi ve muhatabının da kimler olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu hak kimi korumaktadır? İnsan merkezli yaklaşımla bahsi geçen konuya bakıldığında çevre hakkı insan neslinin korunmasını esas aldığı ifade edilir. Ancak ekolojik olarak döngüye bakıldığında parçaların birbirlerinden bağımsız olmadığı bir hakikattir. İnsanlığın devamı için ancak yaşanabilir bir ortam mümkündür. Bu sebeple çevre hakkı sadece insana indirgenerek, çevre korunmak istenirse büyük bir hata yapılmış olacaktır. Yaşamın, insanlığın sürmesi için çevre hakkı canlı ve cansız tüm çevreyi kapsamak zorundadır. Gelecek kuşakların yaşam haklarına bir saldırı olmadığı sürece var olabileceğinden hareketle bu hakkın kapsadığı grup biraz daha genişlemektedir. Çevre hakkı kısaca herkesi kapsamakta olduğundan çevre değerlerinin tümü ve gelecek kuşakları da içine almaktadır. Çevre hakkı bir insan hakkı olarak değerlendirilse de gerçek manada bu hakkın asıl sahibi çevredir (Turgut, 1998, s. 144).

Çevre Hakkının Öğeleri

Çevre hakkının konusu, çevre hakkının öznelere ve çevre hakkının sorumluları olarak üç bölümde incelenmektedir.

Çevre Hakkının Konusu

Çevre hakkı konusunu, insanların ve diğer canlıların yaşamını devam ettirdikleri, kısa veya uzun dönemde etkileşim içinde bulundukları yaşam çevresinden alır. Bu çerçevede çevre hakkı denilince; İnsan, hayvanlar ve bitkiler, insan ve diğer canlılarla etkileşim halinde bulunan canlı cansız tüm varlıkların ilişkilerini düzenleyen ekosistem gelir (Keleş & Ertan, 2002).

Canlıların ortak varlığı olan (2872 sayılı ÇK m.1) neslin yaşamlarını idame ettir

diği ve canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve etkileşim halinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam olan çevrenin korunması çevre hakkının konusunu oluşturur. Bunun yanında çevresel değerlerin ve ekolojik dengenin bozulmasını ve yok olmasını durdurmaya yönelik çalışmalar, mevcut bozulmaları düzeltmeye, çevreyi iyileştirmeye ve geliştirmeye yönelik ve çevre kirliliğini önlemek adına yapılan çalışmaların bütünü (ÇK m.2) çevre hakkının konusunu oluşturmaktadır (Keleş & Ertan, 2002'den aktaran Gezgin Kaya, 2007, s.20).

Çevre Hakkının Öznelere

Çevre hakkını tanıyan anayasalarda herkes, çevre hakkının yararlanıcıları arasına girmektedir. 1982 anayasasının 56. Maddesinde bulunan “herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir” düzenlemesiyle, çevre hakkından yararlananlar olarak bireylerden söz edilmiştir (Kayseriliolu, 2006, s.15).

Hukuksal metinlerde geçen “herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir” metninde yer alan “herkes” terimi, sadece bireyleri değil, toplulukları ve tüzel kişiliği olan kamusal ve özel kuruluşları da içine almaktadır. Haktan yararlananlar arasında bireyler dışında tüzel kişiler ve toplulukların da bulunmasıyla ortaya çıkan kamusal niteliği nedeniyle çevre hakkının bireysel hak olarak değil, tüm yurttaşların hakkı olarak

tanımlanması gerektiği savunulmaktadır. Hatta, çevre hakkının derinlemesine incelendiği birtakım çalışmalarda “kolektif hak ve özgürlükler” olarak değerlendirildiği saptanmıştır (Kayserilioğlu, 2006, s.16).

Çevre hakkı uluslararası bir boyut taşımaktadır. Bu nedenle çeşitli çevre anlaşmazlıklarında devletler karşı karşıya kalabilmektedir. Devletler çevre hakkının bir yararlanıcısı olarak, karşı taraftan gerektiği şekilde davranış bekleme isteğinde bulunmaları, uluslararası hukuk kuralları, uluslararası sözleşme maddeleri ve uluslararası mahkeme ve hakem kararları yoluyla olmaktadır (Kayserilioğlu, 2006, s.17).

İnsanlar sahip oldukları doğal ve kültürel değerleri bir kuşaktan diğerine aktarırlar. Bu sebeple, çevre hakkının yararlanıcıları olarak gelecek kuşaklar da bu grubun içine girerler (Özdek, 1993).

Çevre hakkının yararlanıcıları aynı zamanda çevre hakkının gerçekleştirilmesiyle yükümlüdürler. Fakat henüz var olmayan gelecek kuşaklar sadece yararlanıcı olması durumundayken, mevcut olamamaları nedeniyle çevre hakkının gerçekleşmesinden yükümlü olmaları düşünülemeyecektir (Keles & Ertan, 2002, s.99).

Çevre Hakkının Sorumluları

1. Bireyler

Çevre hakkından yararlanan bir birey, çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesiyle sorumlu tutulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56. maddesine göre; “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir”. Çevreyi korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların görevidir (Kayserilioğlu, 2006, s.18).

Çevre hakkının gerçekleşebilmesi için bireylerin etkin bir şekilde katılımında bulunmaları gerekmektedir. Bu bakımdan incelendiğinde çevreden yararlanabilme hakkı, korunmasına katılma görevini de beraberinde getirir (Özdek, 1993, s. 107).

Bireylerin gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakma sorumlulukları bulunmaktadır. Bu görev çevreye karşı etkin katılım gerektirir. Kirlenmeyi önleme çabalarında bireyler aktif bir rol oynamalıdır.

2. Topluluklar

Türkiye hukuk sisteminde tüzel kişiler bireyler de olduğu gibi, hakkın ve hukukun öznesi olarak kabul edilirler. Kamu kuruluşları ve özel sektör, tüzel kişi kimlikleriyle çevre hakkının sorumlusu durumundadırlar. Tüzel kişiliği olmayan kuruluşlar ise çevre hakkının yükümlüsüdürler (Kayserilioğlu, 2006, s.19).

Çevre hakkının toplulukları yükümlü kılıyor olması, bu hakkın toplumda dayanışmayı gerektiren özelliğiyle ilintilidir. Hakkın gerçekleşmesi için gerekli olan birlik ve dayanışma, yükümlülere hakkın hayata geçirilebilmesi için katılımında bulunma görevini yüklemektedir (Özdek, 1993, s. 108).

3. Devlet

Çevrenin bozulmasına engel olunması, çevre sorunlarının önlenmesi için, bireyler ve toplumların yanında devlet güçlerinin de bu göreve iştirak etmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde beraberce çevre sorunların üstesinden gelinmesi mümkün olabilmektedir. Çevre koruyuculuğunun devletin bir görevi olması sebebiyle, devletin sosyal yaşamı ve yaşamın temellerini koruyacak şekilde güvence altına alma zorunluluğu bulunmaktadır (Özdek, 1993, s.113).

Türk Çevre Kanunu ve Türk Ceza Kanunu'nda Yer Alan Çevre Hakkı ile İlgili Düzenlemeler

(Abdulahimoğulları, E., Sezer, Ö. ve Akpınar, M. nin aktardıklarına göre 2011), 2872 sayılı Çevre Kanunu 1983 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesi çevre sağlığının korunması amacıyla idari, cezai ve hukuksal düzenlemeler yapılmasına vesile

olmuştur. Bireylerin çevre hakkı kapsamındaki hassasiyetlerini geliştirebilmek için bireylerin çevresel denetim sürecine katkı sağlamalarını önemsemiştir. Türkiye’de Çevre Kanunu, çevreye zararı olan veya tehlike teşkil eden ve ekosistemde düzen bozan eylemlerin çoğu idari ihlaller olarak kabul görmektedir. Bu sebeple idari yaptırımlar uygulanmaktadır. (Toroslu, 1987: 105). 26.04.2006 tarih ve 5491 sayılı kanun ile Çevre kanununda değişikliğe gidilmiş ve çevre kirliliğine sebep olduğu belirlenen kurum, kuruluş ve işletmelere ağır yaptırımlar getirilmiştir. Dünyada bir ilk olup, ilk kez Türkiye’de kabul görmüş Ceza Kanunu’nda yasanın başlıca amacı çevreyi korumaktır. 5237 sayılı Kanunun 181. Maddesinde belirtildiği gibi çevrenin bilerek ve isteyerek kirlenmesinde hapis cezası, 182. maddesi çevrenin taksirle kirlenmesinde ise adli para cezası yaptırımı uygulanmaktadır. 2872 sayılı Çevre Kanun’una 2006’da ilave edilen yeni hükümle (md.3/e) Çevre Bakanlığı ve yerel yönetimler bireylerin çevre hakkını kullanabilecekleri ortamı oluşturmakla yükümlü kılınmıştır. Çevre hakkı dolaylı bir yolla da olsa kanuna girmiştir (Turgut, 2009: 80). Çevre Kanunu’nun 28. maddesinde; çevreyi kirletenler ve çevreye zarar verenler, neden oldukları kirlenme ve bozulma sebebiyle çevreye verdikleri zararlardan dolayı kusur şartı aranmaksızın sorumludurlar. Çevre Kanunun 30. Maddesinde; çevreyi kirleten veya çevreyi bozan bir eylemden zarar gören veya zarardan haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurabilir ve faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını hatta faaliyetin durdurulmasını isteyebilir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması ve verilerin analizi sunulmuştur. Verilerin analizi oluşturulan tablolar ile ifade edilmiş ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Araştırmanın Modeli

Araştırma betimsel türdedir, genel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir.

Genel tarama modelleri, çok fazla sayıda elemanın oluşturduğu bir evrende, evreni ilgilendiren genel bir kanıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da evrenden seçilerek veya rastgele seçimlerle alınacak bir grup olan örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2006, s. 79).

Veri toplamada ise çalışma grubundan yararlanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde, Ankara’da bir devlet üniversitesinde Biyoloji Öğretmenliği programında öğrenim gören 114 öğrenci oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma amacına uygun olarak, araştırmacı tarafından ilgili literatür taraması yapılarak uzman görüşleri ve eleştirileri alınarak, Kişisel Bilgi Formu, Çevre Hakkı Başarı Testi, Çevre Hakkı Tutum Ölçeği ve Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği geliştirilmiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak öğrencilerin kişisel bilgilerinin ölçülmesi için demografik yapıyı gösteren “Kişisel Bilgi Formu”, öğrencilerin çevre ve çevre hakkı ile ilgili bilgi seviyelerini ölçebilmek için “Çevre Hakkı Başarı Testi”, öğrencilerin çevre hakkı kavramlarından anladıklarını davranışa dönüştürebilme kabiliyetlerini ölçmek için hazırlanan “Çevre Hakkı Tutum Ölçeği”, öğrencilerin çevre hakkına karşı farkındalıklarının ölçümü için “Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği” hazırlanmıştır.

Öğrencilere veri toplamak için 4 bölümden oluşan ölçek hazırlanmıştır.

Bölüm I: Kişisel Bilgi Formu

Bölüm II: Çevre Hakkı Başarı Testi

Bölüm III: Çevre Hakkı Tutum Ölçeği

Bölüm IV: Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği

1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formunda öğretmen adayının kendisi ve ailesi hakkında bilgiler veren bağımsız değişkenler yer almaktadır. Formdaki bağımsız değişkenler; Yaş, cinsiyet, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, anne meslek bilgileri, baba meslek bilgileri ve aylık gelirleri bilgileridir. Buna ek olarak öğrencilerin çevre ve çevre hakkı kavramlarını nasıl öğrendiklerini araştıran 6 seçmeli sorudan oluşmuştur.

Formun geçerliliği uzman görüşü doğrultusunda sağlanmıştır.

2. Çevre Hakkı Başarı Testi (ÇHBT)

Çevre Hakkı Başarı Testi araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte 17 madde yer almaktadır. ÇHBT için hazırlanmış sorular çoktan seçmeli 5 seçenekten oluşmaktadır.

Testin geliştirilme sürecinde konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Çevre sorunları ve çevre hakkı ile ilgili temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan temalar için literatürde yer alan sorular incelenmiş ve araştırmacı tarafından hazırlanan sorularla madde havuzu oluşturulmuştur. Uzmanlar ile madde havuzundan sorular seçilmiş ve taslak çevre hakkı başarı testi oluşturulmuştur. Taslak ÇHBT uzmanlar tarafından incelenmiş olup uzman görüşleri doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Taslak ÇHBT ölçeği biyoloji öğretmenliğinde okuyan 114 öğretmen adayının oluşturduğu gruba uygulanarak ölçeğin güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Madde analizleri neticesinde madde ayırt ediciliği ,20 altındaki ve negatif değerlikli beş madde ölçekten çıkartılmış olup son ÇHBT geliştirilmiştir. Güvenirlik için Cronbach Alpha güvenirlik hesaplamasından yararlanılmıştır. ÇHBT ölçek güvenirliği .687 olarak hesaplanmıştır. 17 madde için yapılan açımlayıcı faktör analizinin özdeğeri birin üzerinde altı bileşenden oluştuğu sonucuna varılmıştır. Toplam varyansın %20'sini birinci bileşen oluşturmuş, %10,087'lik kısmını ikinci bileşen, %9,003'ünü üçüncü bileşen, %8,505'ini dördüncü bileşen, %7,547'sini beşinci bileşen, %6,332'sini altıncı bileşen oluşturmuştur. Toplam varyansa %61,474 oranında katkı sağladığı tespitinde bulunulmuştur.

Tablo 1

Çevre Hakkı Başarı Testi Güvenirlik Analizi Sonuçları

Güvenirlik Analizi	
Cronbach Alpha	Madde sayısı
.687	17

Tablo 1’de ÇHBT’nin güvenirlik analizi sonuçları verilmiştir. Nihai ÇHBT ölçeğinin güvenirliği .687 olarak belirlenmiştir. Özdamar (1999)’dan aktaran Yaşar, (2014), güvenirlik katsayısına ilişkin ölçütleri şu şekilde ifade eder;

.00< α <.40 olduğu zaman ölçek güvenilir değil anlamı taşır,

.41< α <.60 olduğunda ölçek düşük güvenirliklidir,

.61< α <.80 olduğu zaman ölçeğin oldukça güvenilir olduğu sonucu çıkar,

.81< α <1.00 olduğu zaman ölçek yüksek düzeyde güvenilirlerdir.

Verilen ölçüt değerlere bakıldığında çevre hakkı başarı testi için oldukça güvenilir bir güvenirlik katsayısına sahip olduğu söylenir.

Tablo 2

Çevre Hakkı Başarı Testini Oluşturan Maddelerin Madde Analiz Sonuçları

Madde Toplam İstatistikleri								
	Madde ölçüm(ort)	silinirse	Madde ölçüm (varyans)	silinirse	Düzeltilmiş bütün korelasyonu	madde	Madde (cronbach alpha)	silinirse
Var00001		10,1250		8,313		,183		,683
Var00003		10,3500		7,800		,260		,677
Var00004		10,3250		7,944		,212		,682
Var00005		10,0750		8,298		,327		,677
Var00007		10,1250		7,832		,491		,660
Var00008		10,2750		7,569		,400		,660
Var00010		10,2625		7,690		,355		,665
Var00011		10,1375		7,994		,357		,669
Var00012		10,3875		7,759		,264		,676
Var00013		10,8750		8,237		,150		,687
Var00015		10,4625		7,467		,361		,663
Var00016		10,2625		7,918		,254		,677
Var00017		10,6250		7,832		,223		,682
Var00018		10,5500		7,744		,249		,679
Var00019		10,4250		7,361		,411		,657
Var00020		10,6125		7,759		,248		,679
Var00022		10,7250		7,974		,191		,685

Tablo 2’de yapılan madde analizi sonuçlarına bakıldığında anketin güvenilirlik değerini azaltan 2, 6, 9, 14, 21 numaralı 5 madde ölçekten çıkartılmıştır. Ölçülmek istenen olgu, kalan maddelerle başarılı bir şekilde ölçülecektir.

3. Çevre Hakkı Tutum Ölçeği (ÇHTÖ)

Ölçekteki sorular öğrencilerin çevre sorunlarına ve çevre hakkına yönelik tutumlarından, çevresel davranışlarının düzeyini belirlemek için literatür taraması yapıldıktan sonra uzman görüşleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Ölçek 5’li likert tekniği ile hazırlanmıştır. Her zaman, çoğunlukla, ara sıra, nadiren ve hiçbir zaman kriterlerine uygun olacak şekilde hazırlanmış ve öğrencilerin tutumları ölçülmek istenmiştir. Ölçek 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçme aracında, “her zaman” cevabına beş, “çoğunlukla” cevabına dört, “ara sıra” cevabına üç, “nadiren” cevabına iki, “hiçbir zaman” cevabına bir puan verilerek derecelendirilmiş ve değerlendirilmiştir. Uygulama sonucunda güvenilirliği düşüren 5 madde ölçekten çıkarılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı olan Cronbach Alpha değeri 0,728 olarak hesaplanmıştır. Ölçekteki verilerin faktör analizine uygunluğunun belirlenmesi amacıyla Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) ve Bartlett testi uygulanmıştır. KMO değeri 0 ile 1 aralığında değişmektedir. KMO değeri; Bir değişkenin aldığı değer diğer değişkenler tarafından hatasız bir şekilde tahmin edilirse değeri 1 olur. Hatasızlık seviyesi azaldıkça KMO değeri 1’e yaklaşır.

KMO değerlerine ilişkin;

KMO test sonucu .50 ‘den küçük olduğunda sonucun kabul edilemez,

Test sonucu .50-.60 arasında olursa değerinin kötü olduğu,

Test sonucu .61- .70 arası olursa zayıf değerde olduğu,

Test sonucu .71-.80 arası olursa sonucun orta,

Test sonucu .81-.90 arası olursa iyi,

Test sonucu .90 üzeri olursa sonucun mükemmel olduğu anlamları çıkarılır (Yurdugül, t.y).

Ölçeğin KMO değeri 0,728 olarak bulunmuştur. Bartlett küresellik testi sonuçları incelendiğinde ise ki-kare ($X^2=371.002$; $p<.05$) değeri anlamlıdır ve verilerin normal dağılım gösterdiği görülür. Ölçeğin faktör sayısı belirlenerek döndürülmüş bileşenler matrisi oluşturulmuş ve maddelerin faktörlere dağılımı incelenmiştir. Faktör analizi incelendiğinde, her bir maddenin yük değerinin .60 ve üzeri olduğu hesaplanmış ve bu nedenle yük değerlerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Ortak faktör varyansları .6 ile .8 arasında değişmekte olup, sonuca bakıldığında değişkenler arasında homojenlik olduğunu söylenmektedir. Bu sebeple ölçek amacına uygundur.

Tablo 3

Çevre Hakkı Tutum Ölçeğine Göre KMO ve Bartlett testi Analiz Sonuçları

Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) örneklem ölçüm değeri	,728	
yeterliliği		
Barlett testi	Ki-kare	371,002
	Serbestlik dercesi (Sd)	45
	Anlamlılık düzeyi (sig)	,000
Cronbach's alpha		,728

Tablo 3'te Çevre Hakkı Tutum Ölçeği test değeri .728 olarak ölçülmektedir. KMO değerine göre ölçekten elde edilen değerlerin temel bileşenler analizine uygun olduğu görülmektedir. Elde edilen verilerin, farklı yöntemler kullanarak normal dağılım göstermesi gerekmektedir. Bu nedenle Bartlett testi uygulanmıştır. Bu test sonucunda hesaplanan ki-kare test istatistiğinin anlamlı çıkması, elde edilen verilerin normal dağılım özelliği gösterdiğini ifade eder. Bu uygulamada, ki-kare testi istatistiği 371,002; $p<.05$ anlamı çıktığı için, veriler normal dağılım göstermektedir.

Tablo 4

Çevre Hakkı Tutum Ölçeğine Ait Madde Faktör Yük Değerleri Analizi

Döndürülmüş bileşenler matrisi tablosu	Ortak faktör varyansı (h^2)			
Döndürülmüş faktör yük değerleri				
	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	
Var00001	,756	,037	,153	,597
Var00002	,799	-,097	,014	,648
Var00003	-,059	-,174	,862	,776
Var00004	,394	,155	,700	,669
Var00005	,044	,876	,000	,769
Var00006	-,094	,784	,035	,625
Var00007	-,053	,824	-,098	,692
Var00008	,818	-,091	-,081	,684
Var00009	,758	,141	,186	,629
Var00010	,808	-,144	,097	,683

Tablo 4’te ölçek içindeki tutum maddeleri üç (3) faktör altında toplanmıştır. Her bir faktöre ait güvenirlik kat sayısı tabloda verilmiştir. Maddelerin yer aldıkları faktördeki yük değerinin yüksek olması beklenir. Genel olarak işaretime bakılmaksızın .60 ve üstü yük değeri yüksek, .3-.59 arası yük değeri orta düzeyde büyüklükler olarak tanımlanmaktadır. Tabloda her bir maddenin yük değerinin .60 ve üzeri olduğu, bu nedenle yük değerlerinin yüksek olduğu görülmektedir.

4. Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği (ÇHFÖ)

Çalışma grubu için hazırlanmış ÇHFÖ ile öğrencilerin çevre hakkı ile ilgili düşünce, duygu ve davranışların ölçülmesi amaçlanmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan ölçek 12 sorudan oluşmaktadır. Ölçek beşli Likert tipinde hazırlanmıştır. Ölçekte “Kesinlikle Katılıyorum” beş, “Katılıyorum” dört, “Kararsızım” üç, “Katılmıyorum” iki, “Kesinlikle katılmıyorum” bir puan verilerek değerlendirilmiştir. Madde analizleri sonucunda madde

ayırt edicilik indeksi güvenilirliği düşük olan 2 madde ölçekten çıkartılmış ve nihai CHFÖ oluşturulmuştur. CHFÖ ölçeğin Cronbach Alpha değeri ,709 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 5

Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği Güvenirlik Analizi Sonuçları

Güvenirlik Analizi	
Cronbach's Alpha	Madde sayısı
,709	12

Tablo 5 incelendiğinde ölçeğin güvenirlik istatistiği Cronbach Alpha değeri ,709 olarak bulunmuştur. Bu değer (Yıldız ve Uzunsakal, 2018 s.19) “.61< α <.80 olduğunda ölçek oldukça güvenilir” ifadesine bakıldığında ölçeğin güvenilir kabul edilmesi için yeterlidir. Ölçek .709 hesaplanan Cronbach Alpha değeri ile oldukça güvenilirdir.

Ölçeğin faktör analizine uygun olup olmadığına bakılması için Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) testi ve Bartlett testi uygulanmıştır. Ölçeğin KMO değeri .810 olarak bulunmuştur. Bartlett testi sonucunda bulunan ki-kare testinin anlamlı çıkması, elde edilen verilerin normal dağılım özelliği gösterdiğini ifade eder. Ölçeğin hesaplanan ki-kare testi istatistiği ($X^2 = 905,816$; $p < .05$) anlamlı çıkmıştır bu nedenle veriler normal dağılım göstermektedir. Ölçeğin döndürülmüş bileşenler matrisi oluşturulmuş ve maddelerin faktörlere dağılımı incelenmiştir. Her bir maddenin yük değerinin .6 ve üzeri olduğu ölçülmüş, bu sebeple yük değerlerinin yüksek olduğu görülmüştür. Ortak faktör varyanslarının .6 ve .9 arasında değiştiği ölçülmüş olup, ölçek amacına uygundur.

Tablo 6

Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği KMO ve Bartlett Testi Analiz Sonuçları

Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) örneklem ölçüm yeterliliği		,810
Bartlett testi	Ki-kare	905,816
	Sd	66
	Sig	,000
Cronbach's alpha		,709

Tablo 6 incelendiğinde çevre hakkı tutum ölçeği test değeri .810 olarak bulunmuştur. KMO değerine göre ölçekten elde edilen değerlerin temel bileşenler analizine uygun olduğu görülmektedir. Elde edilen verilerin, farklı yöntemler kullanarak normal dağılım göstermesi gerektiğinden Bartlett testi uygulanmıştır. Testin sonucunda hesaplanan ki-kare test istatistiğinin anlamlı çıkması, elde edilen verilerin normal dağılım özelliği gösterdiğini ifade eder. Bu ölçme aracında ki-kare testi istatistiği, 905,816; $p < .05$ anlamı çıktığı için veriler normal dağılım göstermektedir.

Tablo 7

Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği Madde Yük Değerleri Analiz Sonuçları

Döndürülmüş bileşenler matrisi tablosu				
	Döndürülmüş faktör yük değerleri			Ortak faktör varyansı (h^2)
	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	
Var00001	,891	,946	,055	,930
Var00002	,862	,942	-,096	,926
Var00003	,844	,885	,059	,834
Var00004	,797	-,181	,061	,614
Var00005	,765	-,091	,111	,755
Var00006	,737	,091	-,251	,671
Var00007	,672	-,358	,179	,828
Var00008	,891	,946	,144	,612
Var00009	,862	,942	,127	,742
Var00010	,844	,885	,155	,606
Var00011	-,023	,156	,845	,740
Var00012	,080	,151	,768	,620

Tablo 7’de döndürülmüş bileşenler matrisi tablosu verilmiştir. Her maddenin yük değeri belirtilmiştir. Maddelerin yer aldıkları faktördeki yük değerinin yüksek olması beklenir. Genel olarak işareti bakılmaksızın .60 ve üstü yük değeri yüksek, .3-.59 arası yük değeri orta düzeyde büyüklükler olarak tanımlanabilir. Tabloda her bir maddenin yük değerinin .60 ve üzeri olduğu, bu nedenle yük değerlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Buna ek olarak tabloda ortak faktör varyanslarının da yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Bu nedenle çevre hakkı farkındalık ölçeği amacına uygundur.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analizi SPSS/PC (Statistical Package For Social Sciences For Personal Computers) bilgisayar programı kullanılarak yapılmıştır.

Çalışmanın 1. bölümü demografik sorulardan oluşup, cinsiyet, anne ve babalarının meslek bilgileri, anne ve babanın eğitim düzeyleri, eve giren aylık toplam gelir ve 6 sorudan oluşan kişisel bilgilerin yer aldığı bölümdür. Elde edilen bilgilere göre ölçekte t testi ve varyans analizi yoluyla karşılaştırma yapılmıştır.

Cinsiyet farkı ve 1. 5. ve 6. sorular için 't' testi uygulanmıştır.

Anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba mesleği, aylık gelirleri ve 2. 3. ve 4. soru için farklılık gösterip göstermediğinin tespiti için tek yönlü varyans analizi (anova) kullanılmıştır.

Bölüm 2 şeklinde adlandırılan Çevre Hakkı Başarı Testinde doğru verilen cevaba 1, yanlış verilen cevaba 0 verilerek değerlendirme yapılmıştır. Güvenirlilik analizi Cronbach Alpha hesaplanarak bulunmuştur. Madde toplam istatistikleri hesaplanmıştır.

3. bölüm olan Çevre Hakkı Tutum Ölçeği ve Bölüm 4 olarak isimlendirilen Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeğindeki sorular 5'li likert tipindeki sorulardan oluşmaktadır. ÇHTÖ' deki ve ÇHFÖ' deki her bir maddeye verilen en çevre lehinde yanıt 5 puan verilirken, en az çevreci yanıt 1 puan verilerek değerlendirilmiştir. Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) testi, Bartlett testi ve döndürülmüş bileşenler matrisi hesaplanarak ölçek ile ilgili geçerlilik ve güvenirlilik bilgisi elde edilmiştir.

Tutum ölçeğinde;

Her zaman cevabına 5,

Çoğunlukla cevabına 4,

Ara Sıra cevabına 3,

Nadiren cevabına 2,

Hiç cevabına 1 puan verilerek derecelendirmesi yapılmış ve değerlendirilmiştir.

Farkındalık ölçeğinde;

Kesinlikle Katılıyorum 5,

Katılıyorum 4,

Kararsızım 3,

Katılmıyorum 2,

Kesinlikle Katılmıyorum 1 puan verilerek değerlendirilmiştir.

.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUM

Gerçekleştirilen çalışmada biyoloji öğretmen adaylarının Çevre Hakkı ile ilgili algılarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bölümde araştırmacı tarafından geliştirilen ölçeklerin kullanımını sonucunda elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

1. Cinsiyetin Ölçekler Üzerindeki Etkisi

Cinsiyet ile çevre hakkına yönelik tutumlar, çevre hakkı başarı testi ve çevre hakkı farkındalık ölçekleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi için t-testi uygulanarak çözümlene yapılmıştır. Bulgular tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8

Cinsiyetin Ölçekler Üzerindeki Etkilerinin Analiz Sonuçları

Group Statistics							
	Cinsiyet	n	X	SS	T	Df	p
ÇHBT	Kadın	95	11,10	2,63	0,100	110	0,920
	Erkek	17	11,17	3,02			
ÇHTÖ	Kadın	95	32,20	6,79	0,216	110	0,829
	Erkek	17	31,82	5,37			
ÇHFÖ	Kadın	95	39,94	7,61	1,271	110	0,207
	Erkek	17	37,41	7,36			

Ölçeklerin uygulanması sonucunda tablo 8 verilerine bakıldığında başarı testi, tutum ölçeği ve farkındalık ölçeklerinin cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Anlamlı farklılık olabilmesi için $p < .05$ olmalıdır. Tabloda belirtildiği gibi başarı, tutum ve farkındalık ölçeklerinin analiz sonuçları .05 değerinden büyüktür ($p > .05$). Cinsiyet, ölçek istatistiklerine göre anlamlı bir fark yaratmamıştır.

2. Yaşın Ölçekler Üzerindeki Etkisi

Yaş ile çevre hakkına yönelik tutumlar, çevre hakkına yönelik farkındalık ve çevre hakkı başarı testi arasındaki ilişkinin saptanmasında tek faktörlü ANOVA (one way anova) kullanılmıştır. Bulgular tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9

Yaşın Ölçekler Üzerindeki Etkisinin Analiz Sonuçları

		Kareler toplamı	Df	Kareler ortalaması	F	p	Scheffe
ÇHBT	Gruplar arasında	166,412	2	83,206	14,281	,000	1-2 1-3
	Gruplar içinde	635,079	109	5,826			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	29,939	2	14,969	,342	,711	
	Gruplar içinde	4773,776	109	43,796			
	Toplam	4803,714	111				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	29,273	2	14,636	,250	,779	
	Gruplar içinde	6380,290	109	58,535			
	Total	6409,562	111				

Tablo 9 incelendiğinde, çevre hakkı başarı testi üzerinde öğrencilerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. ÇHBTyi uygulayan gruplar arasında istatistiksel değer $p < .05$ olup, 19 yaş ve altı öğrenciler ile 22 ve üstü yaş grubuna giren

öğrenciler arasında çevre hakkı başarı testinde anlamlı bir farklılık vardır. ÇHTÖ ve CHFÖ ile yaş arasında böyle bir farklılıktan söz edilemez ($p>.05$).

3. Anne Eğitim Durumunun Ölçekler Üzerine Etkisi

Anne eğitim durumunun ÇHBT, ÇHTÖ ve CHFÖ üzerine etkisinin olup olmadığına ilişkin sonuçlar tek faktörlü ANOVA (one way anova) ile analiz edilmiştir. Bulgular tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10

Anne Eğitim Durumunun Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları

		Kareler toplamı	Df	Kareler ortalaması	F	p	Scheffe
ÇHBT	Gruplar arasında	38,842	7	5,549	,757	,625	
	Gruplar içinde	762,649	104	7,333			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	349,781	7	49,969	1,167	,328	
	Gruplar içinde	4453,934	104	42,826			
	Toplam	4803,714	111				
CHFÖ	Gruplar arasında	406,403	7	58,058	1,006	,432	
	Gruplar içinde	6003,159	104	57,723			
	Toplam	6409,563	111				

Anne eğitiminin, öğrencilerin çevre hakkı başarı testi, çevre hakkına karşı farkındalıkları ve çevre hakkına olan tutumları arasında herhangi bir anlamlı farklılık gözlenmemiştir. Farklılıktan söz edebilmek için $p<.05$ olmalıdır. Analiz sonucunda başarı, tutum ve

farkındalık ölçekleri p değeri .05'ten büyüktür. Bu nedenle anne eğitiminin ölçekler üzerine etkisinde anlamlı bir farklılık yoktur.

4. Baba Eğitim Durumunun Ölçekler Üzerine Etkisi

Baba eğitim durumunun öğrencinin çevre hakkı başarı testi, çevre hakkı farkındalık ölçeği ve çevre hakkı tutum ölçeği üzerine etkisinin olup olmadığı gözlemlenmiştir. Uygulama tek faktörlü ANOVA (One Way ANOVA) ile analiz edilmiştir. Bulgular tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11

Baba Eğitim Durumunun Ölçekler Üzerinde Etkisinin Analiz Sonuçları

		Kareler toplamı	Df	Kareler ortalaması	F	p	Scheffe
ÇHBT	Gruplar arasında	34,740	5	6,948	,961	,445	
	Gruplar içinde	766,751	106	7,233			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	163,018	5	32,604	,745	,592	
	Gruplar içinde	4640,696	106	43,780			
	Toplam	4803,714	111				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	333,481	5	66,696	1,164	,332	
	Gruplar içinde	6076,081	106	57,322			
	Toplam	6409,562	111				

Baba eğitim durumunun öğrencilerin ÇHBT, ÇHFÖ, ÇHTÖ üzerine anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmiştir. Başarı testi, tutum ve farkındalık ölçeklerinde p değerleri .05 değerinin üzerindedir ($p>0,05$).

5. Anne Mesleğinin Ölçekler Üzerine Etkisi

Annenin meslek sahibi olması, öğrencilerin ÇHBT, ÇHFÖ, ÇHTÖ üzerine etkisinin olup olmadığı ölçülmüştür. Ölçek tek yönlü varyans analizi olan ANOVA kullanılarak çözümlenmiştir. Bulgular tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12

Anne Mesleğinin Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları

		Kareler toplamı	Df	Kareler ortalaması	F	p	Scheffe
ÇHBT	Gruplar arasında	23,618	4	5,905	,812	,520	
	Gruplar içinde	777,873	107	7,270			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	224,560	4	56,140	1,312	,270	
	Gruplar içinde	4579,155	107	42,796			
	Toplam	4803,714	111				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	88,065	4	22,016	,373	,828	
	Gruplar içinde	6321,498	107	59,079			
	Toplam	6409,562	111				

Annenin meslek sahibi olması ve sahip olduğu meslek, öğrencilerin ÇHBT, ÇHTÖ ve ÇHFÖ üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığı sonucu çıkarılmıştır. Farklılık olabilmesi için p değerinin .05 değerinden büyük olması gerekmektedir. Tablo 12’de gösterildiği gibi p değerleri her üç ölçekte de .05’ten büyüktür ($p>0,05$).

6. Baba Mesleğinin Ölçekler Üzerine Etkisi

Baba mesleğinin, öğrencilerin çevre hakkı tutumlarını, çevre hakkı farkındalıklarını ve çevre hakkı bilgilerini etkileyip etkilemediğinin bulunabilmesi için tek yönlü varyans analizi ANOVA kullanılmıştır. Bulgular tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13

Baba Mesleğinin Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları

		Kareler toplamı	Df	Kareler ortalaması	F	p	Scheffe
ÇHBT	Gruplar arasında	23,240	6	3,873	,518	,794	
	Gruplar içinde	778,238	104	7,483			
	Toplam	801,477	110				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	130,811	6	21,802	,485	,818	
	Gruplar içinde	4672,162	104	44,925			
	Toplam	4802,973	110				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	269,489	6	44,915	,761	,602	
	Gruplar içinde	6137,988	104	59,019			
	Toplam	6407,477	110				

Ölçekler babanın mesleğine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedirler. Tablo 13'te çevre hakkı başarı testi, çevre hakkı tutum ölçeği ve çevre hakkı farkındalık ölçekleri için p değerleri .05 'ten büyük çıkmıştır ($p>0,05$).

7. Aylık Gelirin Ölçekler Üzerine Etkisi

Çalışma grubunun evine giren aylık gelirin ÇHBT, ÇHTÖ ve CHFÖlerini etkileyip etkilemediğini öğrenmek için tek yönlü varyans analizi olan ANOVA kullanılmıştır.

Tablo 14

Aylık Gelirin Ölçekler Üzerine Etkisinin Tespiti Analiz Sonuçları

		Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	p	Scheffe
ÇHBT	Gruplar arasında	49,455	5	9,891	1,394	,232	
	Gruplar içinde	752,036	106	7,095			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	60,975	5	12,195	,273	,927	
	Gruplar içinde	4742,739	106	44,743			
	Toplam	4803,714	111				
CHFÖ	Gruplar arasında	302,610	5	60,522	1,050	,392	
	Gruplar içinde	6106,952	106	57,613			
	Toplam	6409,563	111				

Öğretmen adaylarının evlerine giren aylık gelirin ÇHBT, ÇHFÖ ve ÇHTÖ üzerinde anlamlı bir farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Bu ifade için tabloda p değerlerine bakılır. Ölçekler için p değerleri .05'in üzerindedir ($p>0,05$).

8. Çevre/ Ekoloji Dersini İlk Olarak Nerede Aldınız? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisi

Çevre dersi eğitiminin ilk olarak nerede alındığının sorusunun analizi için tek yönlü varyans analizi ANOVA uygulanmıştır. Öğrenciler soruya dersi almadım, ilkokulda, ortaokulda, lisede ve lisans eğitiminde aldım cevaplarını vermişlerdir Bulgular tablo 16'da gösterilmektedir.

Tablo 15

Çevre/ Ekoloji Dersini İlk Olarak Nerede Aldınız? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları

		Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	P	Scheffe
ÇHBT	Gruplar arasında	109,578	4	27,395	4,236	,003	1-5
	Gruplar içinde	691,913	107	6,466			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	27,330	4	6,833	,153	,961	
	Gruplar içinde	4776,384	107	44,639			
	Toplam	4803,714	111				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	159,794	4	39,948	,684	,605	
	Gruplar içinde	6249,769	107	58,409			
	Toplam	6409,562	111				

Başarı testi üzerinde gruplar arasında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Başarı testini (ÇHBT) cevaplayan öğrenciler arasında çevre dersini hiç almayanlar ve dersi ilk kez lisans eğitiminde alanlar arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle başarı testinde yapılan analizin istatistiksel sonucu $p = ,003 < ,05$ olduğundan öğrenciler arasında anlamlı bir farklılıktan söz edilir. Bu farklılığın kimler arasında çıktığını öğrenebilmek için Multiple Comparisons Scheffe testi uygulanmıştır. Bunun sonucunda dersi almadım diyenler ile dersi ilk kez lisansta aldım diyenler arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

9. Çevre/Ekoloji Eğitiminin Yeterli Olduğuna İnanıyor Musunuz? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisi

Çevre/ekoloji eğitiminin yeterli olduğuna inanıyor musunuz? sorusuna verilen cevaplar tek yönlü varyans analiz tablosu ile incelendi. Bulgular tablo 17’de belirtilmektedir.

Tablo 16

Çevre/Ekoloji Eğitiminin Yeterli Olduğuna İnanıyor Musunuz? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları

ANOVA		Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	p	Scheffe
ÇHBT	Gruplar arasında	33,052	2	16,526	2,344	,101	
	Gruplar içinde	768,439	109	7,050			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	142,593	2	71,297	1,667	,194	
	Gruplar içinde	4661,121	109	42,763			
	Toplam	4803,714	111				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	250,095	2	125,047	2,213	,114	
	Gruplar içinde	6159,468	109	56,509			
	Toplam	6409,562	111				

Çevre eğitiminin yeterli olduğuna inanıyor musunuz? sorusuna öğrencilerin verdikleri cevaplar evet ve hayır şeklindedir. Öğrencilerin vermiş olduğu yanıtların ÇHBT, ÇHFÖ ve ÇHTÖ üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığı yapılan analiz sonucundan görülmektedir ($p>0,05$).

10. Çevre koruma bilinci gelişmesinde hangisi daha etkilidir? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisi

Soruya yanıt olarak öğrenciler, Okullar, Yazılı-görsel basın, Aile, Çevre kuruluşları ve İnternet cevabını vermişlerdir.

Öğrencilerin cevaplarının analizi için tek yönlü varyans analizi ANOVA kullanılmıştır. Bulgular tablo 18’de belirtilmiştir.

Tablo 17

Çevre koruma bilinci gelişmesinde hangisi daha etkilidir? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları

ANOVA		Karelerin toplamı	Df	Karelerin ortalaması	F	p	Scheffe
ÇHBT	Gruplar arasında	16,872	4	4,218	,575	,681	
	Gruplar içinde	784,619	107	7,333			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	36,140	4	9,035	,203	,936	
	Gruplar içinde	4767,575	107	44,557			
	Toplam	4803,714	111				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	186,423	4	46,606	,801	,527	
	Gruplar içinde	6223,140	107	58,160			
	Toplam	6409,563	111				

Yapılan analiz sonucu anlamlı bir farklılıktan söz edilemez. Ölçekler için p değerleri .05'in üzerindedir ($p>0,05$).

11. Çevre Konusunda Sizi En İyi Anlatır? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisi

Çevre konusunda sizi en iyi anlatır? sorusuna verilen yanıtlar t testi ile analiz edilmiştir. Öğrenciler şu cevapları vermişlerdir:

1: Çevreye karşı duyarlıyım, gerekenleri biliyor ve dikkat ediyorum.

2: Çevreye karşı duyarlıyım, gerekenleri biliyor ama dikkat etmiyorum, şeklindedir.

Bulgular tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo 18

Çevre Konusunda Sizi En İyi Anlatır? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisinin İncelenmesi

Grup İstatistikleri							
	Beşinci soru	n	X	S.S	t	Df	p
ÇHBT	1,00	89	11,22	2,64	,022	108	,983
	2,00	21	11,23	1,94			
ÇHTÖ	1,00	89	32,58	5,85	1,562	108	,121
	2,00	21	30,09	9,06			
ÇHFÖ	1,00	89	39,96	6,39	1,905	108	,059
	2,00	21	36,57	10,56			

Yapılan analiz sonucu verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Başarı, tutum ve farkındalık için $p> ,05$ tir. Bu nedenle anlamlı bir farklılık yoktur.

12. Ekoloji/Çevre Dersi Zorunlu Olmalı Mıdır? Sorusunun Ölçeklere Etkisi

Soruya cevap veren öğrenciler dersin zorunlu olması ya da zorunlu olmaması yönünde tercihlerini yapmışlardır. Bu soruya verilen cevapların analizi için t testi uygulanmıştır. Bulgular tablo 20’de olduğu gibi gösterilmiştir.

Tablo 19

Ekoloji/Çevre Dersi Zorunlu Olmalı Mıdır? Sorusunun Ölçeklere Etkisinin Analiz Sonuçları

Grup İstatistikleri							
	Altıncı soru	n	X	S.S	T	Df	p
ÇHBT	Evet	102	11,10	2,73	,354	109	,724
	Hayır	9	10,77	1,92			
ÇHTÖ	Evet	102	32,46	6,62	1,971	109	,051
	Hayır	9	28,00	4,84			
ÇHFÖ	Evet	102	39,50	7,70	,025	109	,980
	Hayır	9	39,44	6,74			

ÇHBT 'ye verilen cevaplara bakıldığında $p = ,724 > ,05$ olduğundan anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Tutum ölçeğine verilen cevaplara bakıldığında $p = ,051 > ,05$ çıkmıştır. Bunun anlamı anlamlı bir farklılık olmadığıdır. Yine aynı tabloya bakıldığında farkındalık ölçeği için çıkan sonuç $p = ,980 > ,05$ olduğundan anlamlı bir farklılık yoktur. Tüm ölçek değerleri $p > 0,05$ olduğundan anlamlı bir farklılıktan söz edilemez.

BÖLÜM 5

SONUÇ ve TARTIŞMA

Ankara’da bir devlet üniversitesinde Biyoloji Öğretmenliği programında öğrenim gören öğretmen adaylarının, çevre hakkı ile ilgili algıları üzerine çalışma yapılmıştır. Çevre hakkına yönelik tutumlarından çevresel davranışları, çevre hakkı bilgi düzeyleri arasında yaş, cinsiyet, ekonomik durum, anne-baba eğitim durumu, anne-baba meslekleri, aylık gelirlere göre anlamlı bir farkın olup olmadığının araştırıldığı bu çalışmada elde edilen sonuçlar ve öneriler bu bölümde verilmiştir.

Şama, (1997)’ye göre, çevre ve çevre sorunları disiplinler arası konular olmakla beraber konu alanlarının tanımlanmasında ve ortaya konmasında bir belirsizlik görülmektedir. Bilimsel çalışma sayıları arttıkça tanım ve konu alanının çerçevesi belirlenebilecektir. Alanda sıklıkla kullanılan, ekoloji, çevre bilimleri, sistem, ekosistem kavramlarına sürdürülebilir kalkınma, çevre hakkı, çevre eğitimi gibi yeni kavramlar katılmaktadır. Yeni kavramlar ve tanımlar konu alanının belirlenmesi yönünde olumlu gelişmelerin bir ifadesidir (s. 91).

Şama, (1997), Çevre sorunlarının önlenmesi, ortaya çıkmış sorunların çözülmesinde anayasal, yapısal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Düzenlemeler yapılırken toplumsal ve kültürel yapının özellikleri bilinmeli, birey ve toplumların tutumları belirlenerek yapılacaklar ancak amaca hizmet edecektir. Kamu, özel sektör ve halkın farklı kesimlerinin tutumlarının belirlenmesinde yapılan araştırmalar yetersizdir. Yetersizliğin en önemli

sebebi, tutumların yararlarının yeterince anlaşılamamış olmasıdır. Özgün araştırmaların yapılması sorunun çözümüne yardımcı olacaktır (s.93).

Biyoloji öğretmen adaylarının çevre hakkına yönelik tutumları, farkındalıkları çevre hakkıyla ilgili bilgi düzeyleri, hazırlanan ölçeklerle incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde neler yapılması gerektiği sonuçlarına ulaşmak mümkündür.

Çalışmada uygulanan ölçeklerde öğretmen adaylarına çevre/ekoloji dersini ilk olarak nerede aldınız? sorusu yöneltilmiş olup, verdikleri cevapta dersi almadım diyenler ve dersi ilk olarak lisans eğitiminde aldım diyen öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Engin (2003)'ten aktaran Uzun (2007)'a göre, Fen Bilgisi ve Biyoloji Öğretmenliğinde öğrenimlerini sürdüren öğretmen adaylarının ders olarak aldıkları ekoloji dersi öncesinde ve sonrasındaki çevre bilgileri ile tutumlarının belirlenmesi amaçlanan çalışma yapmışlardır. 216 öğretmen adayı ile bu çalışma yürütülmüştür. Çalışmanın sonunda öğrencilerin lisans eğitimleri süresince çevre ile ilgili bilgilerini değiştirmedikleri, bilgilerini geliştirmeden ve ilerletmeden okulu bitirdikleri saptanmıştır. Çevreye yönelik sergiledikleri olumlu tutumlarının, eğitimlerinin bitmek üzere olduğu son yılda dahi değişmediği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, bilgi ile tutum arasındaki ilişkiye bakıldığında, birinci sınıflar için düşük, dördüncü sınıflar için ise orta düzeyde olmak üzere pozitif bir ilişki bulunmuştur (ss. 29). Araştırma yapılan çalışmayı destekler niteliktedir.

Çabuk ve Karacaoğlu'ndan (2003) aktaran Uzun (2007), Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin çevre duyarlılığı hakkında görüşlerini belirlemek amacıyla 439 öğrenci ile bir çalışma yürütülmüştür. Öğrencilerin cinsiyet, yaş, öğrenim gördükleri program ve sınıflarının çevreye olan hassasiyetlerinde bir fark olup olmadığı saptanmıştır. Öğrencilerin görüşlerine bakılacak olursa, örgün öğretim kurumlarında hava, su, toprak kirliliği konusunda yeterli eğitimin verilmediği sonucu çıkarılmış olup, bazı kişisel farklılıklara göre öğrencilerin çevreye olan duyarlılıkları arasında fark olduğu araştırmanın sonucunda ortaya çıkmıştır (ss. 30). Çalışmada yaş değişikliğinin başarı testinde farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Çalışma bu görüşü destekler niteliktedir.

Erol (2005)'un yaptığı çalışmada, kız öğrencilerin çevre ve çevre sorunlarına yönelik tutumlarının erkek öğrencilere göre kıyasla daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Yapılan çalışmada cinsiyetin çevre hakkına yönelik uygulanan başarı testi, tutum ve farkındalıklar üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmüştür. Çalışma bu bulgularla örtüşmemektedir.

Şama (2003), yaptığı çalışmada cinsiyetler göz önüne alınarak öğrencilerin çevre sorunlarına yönelik tutumlarında kadın ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu farklılık, kadın öğrencilerin çevresel tutumlarının erkek öğrencilerden daha olumlu olduğunu belirtmektedir. Çalışma bu bulgularla aynı sonucu vermemektedir.

Yapılan çalışmada anne ve baba eğitim durumlarının, öğrencilerin başarısı, tutum ve farkındalıkları üzerine bir etkisinin olmadığı gözlemlenmiş, anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Erol ve Gezer (2006), Pamukkale Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği bölümünde 225 öğretmen adayıyla bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının anne-babalarının öğrenim durumlarının çevreye olan tutumlarına etkisi incelendiğinde anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Yapılan araştırmada bu görüşü destekleyen bir sonuca ulaşılmıştır. Ancak Erol ve Gezer'in yaptığı araştırmada anne meslek bilgilerine göre annesi çalışan öğrencilerin, annesi çalışmayanlara göre çevreye karşı tutumları daha olumludur (s.71-73). Yapılan araştırmanın bu görüşü desteklemediği görülmüştür.

Özdemir, A., (2003), yaptığı çalışmasında anneleri yüksek okul okuyan ve memur olarak çalışan öğrencilerin çevreye olan bilgilerinin diğer öğrencilere kıyasla yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öğrencilerin babalarının mesleklerinde kıdem arttıkça öğrencilerin çevre bilgisi puanlarının olumlu yönde arttığı gözlemlenmiştir. Düzenli bir gelire sahip olan memur çocuklarına sağladıkları eğitim ve imkanlar öğrencilerin çevreyle ilgili ve çevreye yönelik bilgi kazanmalarında olumlu etki yaptığı ifade edilmiştir. Yapılan çalışma Özdemir, (2003)'ün bulgularıyla örtüşmemektedir.

Uygulanan ölçeklerde öğrencilerin evlerine giren aylık gelirin çevre hakkına yönelik uygulanan başarı, tutum ve farkındalık ölçekleri üzerinde anlamlı fark olmadığı gözlemlenmiştir.

İşyar (1999), yaptığı çalışmasında, sosyoekonomik düzey arttıkça öğrencilerin çevreye yönelik davranışlarının buna paralel olarak arttığını savunmuştur. Bununla birlikte sosyoekonomik düzey yükseldikçe tutumun düşünce ve davranış bazında doğru orantılı olarak artış gösterdiği belirlenmiştir. Yapılan çalışma bu sonuçlarla örtüşmemektedir.

Erol ve Gezer, 2006 yılında sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının çevre ve çevre sorunlarına yönelik tutumlarını ölçen bir çalışma yapmışlardır. 21 yaşından büyük öğrencilerin tutumlarının 21 yaşından küçük öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarına kıyasla daha olumlu olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu görüşler çalışmayı destekler niteliktedir.

Erten (2005), çevre eğitiminin, okul öncesi yaş grubunda, oluşan ilgilerin ve tutumların gelecekteki istendik davranışların temel fazını oluşturduğunu ifade etmiştir.

Öğretmen adaylarına uygulanan ölçeklerde, öğretmen adaylarının çevre hakkı ile ilgili maddelere verdikleri ya da veremedikleri cevaplar, konuyla ilgili yeterli bilgi seviyesine sahip olmadıklarının göstergesidir. Kanunen böyle bir hakka sahip olduklarını bildikleri belirlenmiş fakat çevre hakkı kavramının içeriğini dolduramadıkları aşıkardır. Bir hak olarak çevre hakkını yalnızca insan hakkı olarak görüp diğer canlıların çevreye dahil olduğu bilincinde olmadıkları sonucuna varılmıştır. Öğretmen adaylarının çevre hakkını yalnızca “insan hakkı” olarak değerlendirmelerinin yanı sıra, hak sahibi öğretmen adaylarının çevre hakkı kavramı ile ilgili bilgilerini davranış olarak sergileyemedikleri sonucuna varılmıştır.

Bir hak istemi olarak insan hakkına dönüşmesi süreci, istemin koruduğu değer, insan haklarının esasına uygun olup olmadığının belirlenmesiyle başlar. Hak isteminin özünün ve öneminin, insan haklarının insan değerinin korunmasıyla aynı paralellikte olduğu, hakkın felsefi ve moral açısından bir insan hakkı olarak kabul edilmesini gerektirir. Bir insan hakkı olarak kabul edilen hakkın hukuksallaşması, bundan sonraki evrede gerçekleşebilir veya hiç gerçekleşmeyebilir. Çevre hakkı, insanlara kendi değerine uygun bir yaşam sürdürebilmenin asgari araçlarını kazandırmaktadır. Çevre hakkının insan hakkı olarak kabulü, çevre hakkının genel ve evrensel yararlaraya yönelik, insanlar için büyük bir gereklilik olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında çevre hakkı asgari ilkeleri belirlediği için diğer insan haklarını potansiyel olarak güçlendiren bir işlevi yerine

getirmekte, diğerk hakların da içinde kullanılacağı maddi ortamı güvenceye almaktadır (Özdek, 1993 s.85-88).

Öneriler

İnsanlara çevre hakkına yönelik bildiklerini davranışlarına yansıtabilecekleri değerde olumlu çevresel tutumlar kazandırılmalıdır. Bireylerin çevre ve çevre hakkına yönelik olumlu çevresel fikirlere sahip olması ve bu tutumlarını davranışa dönüştürebilmelerini sağlamada en önemli görev bireyin ailesinden sonra kuşkusuz eğitim ve öğretimin her kademesinde görev alan ve öğrenciye katkı sağlayan öğretmenlere düşmektedir.

Sağlıklı çevre eğitiminin verilebilmesi için öncelikle öğretmenlerin çevre eğitiminden geçirilmesi gerekmektedir. Çevre ile ilgili ders alan ve dersi hiç almayanlar arasındaki farklılık ile çevre hakkı başarılarının yaşlara göre farklılık göstermesinden de anlaşıldığı üzere, çevre hakkının konusu kademeli olarak ve öğrenci seviyelerine uygun olacak şekilde eğitim müfredatına eklenmelidir. Çevreye karşı olumlu tutumlara sahip, temiz bir çevrede yaşamının önemini ve bunun anayasal bir hak olduğunu bilen öğretmenler yetiştirerek eğitim ve öğretimin her kademesindeki öğrenciler için olumlu rol modeller oluşturulmalıdır. Öğrencilerin okul öncesinden başlanarak çevreye karşı tutumlar geliştirmesi sağlanmalıdır. Sonraki öğrenim dönemlerinde bu alışkanlıklar profesyonel kişilerce geliştirilmeli ve davranışa dönüştürülmesi sağlanmalıdır. Okullarda verilecek olan çevre hakkı eğitimleri bireylerin çevreye karşı olan düşüncelerini geliştirecektir.

KAYNAKLAR

- Abdulahkimoğulları, E., Sezer, Ö., Akpınar, M. (2011). Küresel ulusal ve yerel düzeyde bir insan hakkı olarak çevre hakkının gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(14), 61-88.
- Aydoğdu, M., Gezer, K. (2006). *Çevre bilimi*. Ankara: Anı.
- Beyhun N., Vaizoğlu, S., Mete, A., Okur, S., Ogun, M., Orçan, S., Güler, Ç. (2007). Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi 2005-2006 öğretim dönemi son sınıf öğrencilerinde çevresel risk algılama düzeyi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*. 6(5) 345-350.
- Bilgili, S. (2008). *İlköğretim 7. sınıf fen ve teknoloji dersinde, çevre konularının öğretiminde, yapılandırmacı yaklaşıma dayalı işbirlikçi öğrenmenin öğrencilerin erişimine etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Bulca, A. (1983). Çevre sorunları. *Cumhuriyet dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. 11, 333. İstanbul.
- Bozkurt, O. (2001). *İlköğretim öğrencilerinin (6., 7. ve 8. Sınıf) bazı çevre problemleri hakkında sahip oldukları yanlış kavramların tespiti üzerine bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Çevre Hakkı Tutum Belgesi, (t.y.), http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1048:cevre-hakki-tutum-belgesi&catid=48:tutum-belgeleri&Itemid=126 insan hakları derneği web sitesi, 6 Mart 2010 tarihinde alınmıştır.

Çevre ve Orman Bakanlığı, (t.y.). Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası çevre sözleşmeleri.
<http://izindenetim.cevreorman.gov.tr/izini/AnaSayfa/birimler/uluslararasıKuruluslar/uluslararasıSözleşmeProtokolAnlari/TürkiyeninTarafOlduguCevreSözleşmeler.aspx?sflang=tr> sayfasından erişilmiştir.

Demirer, G. (2009). 2020 yılında Dünya'da ve Türkiye'de çevre.
<http://www.cevre.metu.edu.tr/node/92> adresinden 2010 yılında erişilmiştir.

Efendi, M. (2005). Çevre ve sayıştay,
http://www.cmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=84409&tipi=73sube=0
sitesinden 6 Nisan 2010 tarihinde alınmıştır.

Efendi, M. (2005). *Çevre ve sayıştay*. Sayıştay Bilgi Notları, Ankara.

Ekinci, O. (1992). *İnsan hakları ve çevre*. Araştırma İnceleme Anahtar Kitaplar.

Erol, G., Gezer K. (2006). *Sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarına çevreye ve çevre sorunlarına yönelik tutumları*. International Journal of Enviromental and Science Education. 1(1), 65-77.

Erol, G. (2005). *Sınıf öğretmenliği 2. sınıf öğrencilerinin çevre ve çevre sorunlarına yönelik tutumları*. (Yüksek Lisans Tezi), <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Erten, S. (2002). Planlanmış davranış teorisi ile uygulamalı ders işleme öğretim metodu. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 19(2), 217-233.

Erten, S. (2005). Okul öncesi öğretmen adaylarında çevre dostu davranışların araştırılması, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 28, 91-100.

Erten, S. (2006). Çevre eğitimi ve çevre bilinci nedir, çevre eğitimi nasıl olmalıdır? *Çevre ve İnsan Dergisi*. 65/66, 4.

Gezgin Kayan, R., (2007). *Çevre hakkı ve Türk Ceza Kanun'unda çevreye karşı suçlar*. (Yüksek Lisans Tez), <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Gökçe, N. (2009). Using newspapers in enviromental education, *The Journal of International Social Research*. 2(6), 251-265.

- Göktürk, N., Özgenç, İ., Üzülmaz, İ. (2012). Ceza hukukuna giriş. Göktürk, N. (ed.), *Ceza hukukunun işlevi, kaynakları ve temel ilkeleri*, 4. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi.
- Görmez, K. (2007). *Çevre sorunları*. (1.Basım). Ankara: Nobel.
- Gürseler, G. (1999). Türkiye’de çevre hukuku üzerine genel bir değerlendirme. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 3, 811-830.
- İbiş, S. (2009). *Biyoloji öğretmen adaylarının küresel ve ulusal çevre sorunları hakkındaki görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- İlkin, A., Alkin, E. (1991). *Ekonomik ve sosyal sorunlar çözüm önerileri dizisi 1 çevre sorunları*. Ankara: TOBB.
- İşyar, N. (1999). *İlköğretim 3.,4.,5. sınıf öğrencilerinin olumlu çevresel tutumlarının yaş ve sosyoekonomik düzeye göre değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kaboğlu, İ.Ö. (2005). *Çevre hakkı*, Ankara: İmge.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*. (11. basım). Ankara: Tek Işık Web Ofset.
- Kavruk, S. (2002). *Türkiye’de çevre duyarlılığının artırılmasında çevre eğitiminin rolü ve önemi*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kayserilioğlu, G. (2006). *Bir tüketici hakkı olarak sağlıklı bir çevreye sahip olma hakkı*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Keleş, R., (1992). İnsan, çevre, toplum. Aybay, A., (Ed.), *Çevre ve hukuk*, 211-222. Ankara: İmge.
- Keleş, R., Ertan, B. (2002). *Çevre hukukuna giriş*. Ankara: İmge.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (1997). *Çevre bilim*, 2. Baskı. Ankara: İmge.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (2002). *Çevrebilim*, 4.Baskı. Ankara: İmge.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (1998) *Çevre bilim*, 3. Baskı. Ankara: İmge.

- Kılıç, S. (2012). Çevre hakkının gelişim sürecinde insan haklarının rolü, *İnsan Hakları Yıllığı*. 30, 21-39.
- Kılıç, S. (2001). Uluslararası çevre hukukunun gelişimi üzerine bir inceleme, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 2(2), 131-149.
- Kışlalıoğlu, M.ve Berkes, F. (2001). *Ekoloji ve Çevre Bilimleri*. (3. basım). İstanbul: Remzi.
- Kuzu, B. (1997). Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının gelişim süreci (çevreye bir kamu hukuku yaklaşımı). *Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi Yeni Seri*. 20, 143-155.
- Özdemir, A. (2003). *İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin çevre bilgi ve bilinçlerinin araştırılması*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Özdemir, S. (2010). *Ortaöğretim 12. sınıf öğrencilerinin çevre sorunları hakkındaki görüşleri (Ağrı ili örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Özdek, Y. (1993). *İnsan hakkı olarak çevre hakkı*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE).
- Özmen D., Çetinkaya A. ve Nehir S. (2005). Üniversite öğrencilerinin çevre sorunlarına yönelik tutumları. *TSK Koruyucu Hekim Bülteni*. 4(6), 330-344.
- Pazarcı, H. (1983). *Çevre sorunlarının uluslararası boyutları ve uluslararası hukuk*, Fehmi Yavuz'a armağan, AÜ Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, 201-237.
- Şama, E. (1997). *Üniversite gençliğinin çevre ve çevre sorunlarına yönelik tutumları. (Gazi Eğitim Fakültesi öğrencileri üzerine bir araştırma)*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şama, E. (2003). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 23(2), 99–110.
- Torunoğlu, E. (2005). *Çevre hakkı, insan hakkıdır*. http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=1791 23 Mart 2010 tarihinde alınmıştır.

- Tunç, H. ve Göven, Y. (1997). Çevre hakkı ve 1982 anayasası. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 7, 103-127.
- Turgut, N. (1998). *Çevre hukuku*. Ankara: Savaş.
- Türkiye Bilimler Akademisi. (t.y.). *Ders kitaplarında insan hakları projesi tavsiyeleri*. <http://www.tuba.gov.tr/userfiles/insanhaklari.pdf> 10 Aralık 2010 tarihinde alınmıştır.
- Uljas, J. (2001). Social identity influences on environmental attitudes and behaviors. *A Journal of the Humanities & Social Sciences*. 5(3), 255-269.
- Uzun, N. (2007). *Ortaöğretim öğrencilerinin çevreye yönelik bilgi ve tutumları üzerine bir çalışma*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Uzun, N. ve Sağlam, N. (2007). Ortaöğretim öğrencilerinin çevreye yönelik bilgi ve tutumlarına çevre ve insan dersi ile gönüllü çevre kuruluşlarının etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 33, 210–218.
- Ürkmaz, T. (2006). *Çevre hakkı kavramının tarihsel gelişimi*, <http://www.hukuki.net/hukuk/index.php?article=762&type=print-article> sitesinden 23 Mart 2010 tarihinde alınmıştır.
- Vaizoğlu S., Altıntaş H., Temel F., Ahrabi A., Aydoğan D., Bostancı S., Duran A., Koçkesen D., Turan N., Güler Ç. (2005). Bir tıp fakültesi son sınıf öğrencilerinin çevre bilincinin değerlendirilmesi. *TSK Koruyucu Hekim Bülteni*. 4(4), 151-171.
- Yaşar, M. (2014). İstatistiğe yönelik tutum ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 36, 59-75.
- Yıldız, K., Sipahioğlu, Ş. ve Yılmaz, M. (2009). *Çevre bilimi ve eğitimi*. (2. Basım). Ankara: Gündüz Eğitim.
- Yıldız, D., Uzunsakal, E. (2018). Alan araştırmalarında güvenirlik testlerinin karşılaştırılması ve tarımsal veriler üzerine bir uygulama. *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*. 1, 14-28.
- Yurdugül, H. (t.y.). <http://yunus.hacettepe.edu.tr/yurdugul/3/indir/Kuresellik.pdf> internet sitesinden 1 Nisan 2019 tarihinde alınmıştır.

EKLER

EK 1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sevgili Öğrenciler;

Bu ölçek, çevre ve çevre hakkı konusundaki görüşlerinizi ve bilgi düzeylerinizi belirlemeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu uygulama yüksek lisans tez çalışmasıyla ilgilidir. Elde edilecek bilgiler, sadece araştırma için kullanılacaktır. Bu uygulama sonucunda size herhangi bir not verilmeyecektir.

Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

İŞİL ELDENK

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi A.B.D.

Biyoloji Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

Yaş : 18 () 19 () 20 () 21 () 22 () Diğer ()

Cinsiyet: Kadın () Erkek ()

Anne Eğitim Seviyesi

1.Okur-Yazar Değil	()
2.Okur-Yazar (Mezun Değil)	()
3.İlkokul	()
4.İlköğretim	()
5.Ortaokul ve Dengi	()
6.Lise ve Dengi	()
7.Yüksekokul / Fakülte	()
8.Y.Lisans / Doktora	()

Baba Eğitim Seviyesi

1.Okur-Yazar Değil	()
2.Okur-Yazar (Mezun Değil)	()
3.İlkokul	()
4.İlköğretim	()
5.Ortaokul ve Dengi	()
6.Lise ve Dengi	()
7.Yüksekokul / Fakülte	()
8.Y.Lisans / Doktora	()

Anne Meslek Bilgileri

1.Çalışmıyor/ Ev Hanımı	()
2.Serbest Meslek	()
3.Çiftçi	()
4.Esnaf / Tüccar	()
5.İşçi	()
6.Memur	()

Baba Meslek Bilgileri

1.Çalışmıyor	()
2.Serbest Meslek	()
3.Çiftçi	()
4.Esnaf / Tüccar	()
5.İşçi	()
6.Memur	()

Ailenizin Aylık Toplam Geliri:

1. 0 – 500 TL	()

2. 500 TL – 1000 TL arası ()
3. 1000 TL – 1500 TL arası ()
4. 1500 TL – 2000 TL arası ()
5. 2000 TL – 2500 TL arası ()
6. 2500 TL – üstü ()

1. Çevre /Ekoloji ile ilgili dersi ilk olarak nerede aldınız?

- A) Almadım
B) İlkokul
C) Ortaokul
D) Lise
E) Lisans

2. Çevre / Ekoloji ile ilgili aldığınız dersin yeterli olduğuna inanıyor musunuz?

- A) Evet B) Hayır

3. Sizce çevre koruma bilincinin gelişmesinde hangisi daha etkilidir?

- A) Okullar
B) Yazılı-görsel basın
C) Aile
D) Çevre kuruluşları
E) İnternet

4. Hangisi çevre konusunda sizi en iyi anlatır?

- A) Çevreye karşı duyarlıyım, gerekenleri biliyor ve dikkat ediyorum.
B) Çevreye karşı duyarlıyım, gerekenleri biliyor ama dikkat etmiyorum.
C) Çevreye karşı duyarlı değilim.
D) Bu konu beni hiç ilgilendirmiyor.

5. Size göre çevre /Ekoloji dersi zorunlu olmalı mı?

- A) Evet B) Hayır

EK 2. ÇEVRE HAKKI BAŞARI TESTİ

Aşağıdaki sorularda doğru olan seçeneği işaretleyiniz.

1. Atmosfere çeşitli şekillerde salınan;

- I. Oksijen
- II. Azot oksit
- III. Kükürt oksit

Gazlarından hangileri asit yağmuru oluşumuna neden olur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) II ve III

2. Belirli bir nüfusun doğaya olan yükünü ölçmek için oluşturulan bir hesaplama türü olan ve kaynak tüketimi ve atıkların geri dönüşümü için gereken doğal alanı belirten kavram aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Karbon ayak izi B) Doğal ortam C) Rüzgâr enerjisi D) Doğal kaynak E) Ekolojik ayak izi

3. Sürdürülebilir kalkınmanın tanımı aşağıdakilerden hangisinde verilmiştir?

- A) Günümüz toplumunun ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye atmadan karşılayabildikleri kalkınmadır.
- B) Bir ülkenin büyümesini destekleyen her türlü kalkınmadır.
- C) Tükenen bir kaynağa yeni bir alternatif kaynak sağlayan teknolojik kalkınmadır.
- D) Var olan yer altı ve yer üstü kaynaklarının verimli kullanımını kapsayan bir kalkınmadır.
- E) Dünyadaki bütün ülkelerin gelişmeleri ve kalkınmalarını kapsayan her türlü faaliyettir.

4. Kükürt oksitlerin ve azot oksitlerin atmosferde su ile birleşerek yeryüzüne dönmesi ile ortaya çıkan olaya ne ad verilir?

- A) Sis B) Hava kirliliği C) Asit yağmuru D) Su kirliliği E) Gürültü kirliliği

5. Türkiye’de bulunan kuşlardan biri ile ilgili bazı özellikler şunlardır:

- I. Şanlıurfa’da koruma altına alınmıştır.
- II. Nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıyadır.
- III. Sıcak bölgelerde yaşayan kuştur.

Bu özellikleri verilen kuş aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kelaynak B) Ağaçkakan C) Baykuş D) Saksağan E) Serçe

6. Aşağıdakilerden hangisi günümüzde Türkiye’de elektrik üretiminde kullanılan bir enerji çeşidi değildir?

- A) Termik enerji B) Nükleer enerjisi C) Rüzgâr enerjisi D) Güneş enerjisi E) Hidroelektrik enerji

7. Aşağıdakilerden hangisi biyoçeşitliliği tehdit eden etkenlerden değildir?

- A) Kirletilmiş ortamlara müdahale ederek toksik maddeleri etkisiz hale getirme
- B) Habitatların insan etkinlikleri ile değişikliğe uğratılması
- C) İnsanlar tarafından, ürün miktarını artırmak için habitatlara doğal olmayan türlerin sokulması
- D) Hammadde, yakıt ve besin elde etmede kaynakların aşırı kullanılması
- E) Besin zincirlerinin basamaklarından bazılarının kaybolması

8. Aşağıdakilerden hangisi temiz enerji değildir?

- A) Güneş enerjisi
- B) Rüzgâr enerjisi
- C) Biyokütle enerjisi
- D) Jeotermal enerji
- E) Katı yakıt enerjisi

9. Atıkların neden olabileceği;

- I. Tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkması
- II. Canlıların üreme yeteneğinin körelmesi
- III. Hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirebilmesi

Durumlarından hangileri “İlgili Kanunda” atık ve artıkların suç olarak tanımlanmasına neden olur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

10. İnsanlar tarafından gerçekleştirilen;

- I. Gürültü
- II. İmar kirliliği (kaçak binaların görüntülerinden dolayı)
- III. Kaçak elektrik kullanımı etkinliklerinden çevreye karşı işlenen suçlar kapsamında olanların tümü aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?

- A) I ve II B) Yalnız III C) II ve III D) I ve III E) I, II ve III

11. Çevreye karşı yapılan aşağıdaki eylemlerden hangisine karşı Kanunda hapis cezası yoktur?

- A) Gürültüye neden olma
- B) Ruhsatsız başlatılan inşaatlar
- C) Atık maddelerin ülkeye izinsiz sokulması
- D) Artıkların suya verilmesi
- E) Çöplerin çöp kutusu yerine yerlere atılması

12. Aşağıdakilerden hangisi Çevre ve Orman Bakanlığı görevleri arasında değildir?

- A) Çevre konusunda faaliyette bulunan gönüllü kuruluşları yönlendirmek
- B) Çevre kuruluşlarını desteklemek
- C) Gönüllü çevre kuruluşlarıyla iş birliği yapmak
- D) Milli parkların korunmasını sağlamak
- E) Doğal afetler sonucu zarar gören haberleşme sistemlerinde gerekli düzenlemeler yapmak

13. Aşağıdakilerden hangisi “Çevre Hakkıyla” ilgilidir?

- A) Hak sahibi devlettir.
- B) Hakkın konusu, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamaktır.
- C) Ülkenin tarihsel zenginliklerini korumak hakkın içinde belirlenmiştir.
- D) Kirleten öder.
- E) Nesli tehlikede olan yabani bitki ve hayvan türlerinin uluslararası ticareti kanunla belirtilmiştir.

14. Aşağıdakilerden hangisi kent yaşamını doğrudan etkilemez?

- A) Su kirliliği
- B) Sağlık sorunları
- C) Yerleşme
- D) Alt yapı
- E) Ormanların yok olması

15. Aşağıdakilerden hangisi Rio Konferansı'nda tartışılmıştır?
- A) Yapı ruhsatı olmadan başlatılan inşaatlar
 - B) İklim değişikliği
 - C) Çevre yönetimine kadınların aktif katılımının sağlanması
 - D) Toplu taşımacılığın artırılması
 - E) Düzensiz balıkçılık
16. Uluslararası alanda Çevre Hakkının dile getirildiği ilk toplantı hangisidir?
- A) Stockholm 1972 (BM Çevre ve İnsan Konferansı)
 - B) Rio
 - C) Aarhus
 - D) UNESCO
 - E) Kyoto
17. Aşağıdakilerin hangisinde Türkiye'nin imzası yoktur?
- A) Rio Konferansı
 - B) Biyogüvenlik protokolü
 - C) Biyoçeşitlilik sözleşmesi
 - D) Aarhus sözleşmesi
 - E) Barcelona sözleşmesi

EK 3. ÇEVRE HAKKI TUTUM ÖLÇEĞİ

Aşağıda yer alan her madde için size uygun gelen seçeneği işaretleyiniz. Lütfen her maddeyi cevaplayınız.

Maddeler	Her	Çoğunlu	Ara sıra	Nadiren	Hiç
1-Geri dönüşümlü ürünler kullanırım.					
2-Yerlere çöp atmaları gördüğümde uyarırım.					
3-Çevreye zarar verenleri ilgili yerlere şikâyet ederim.					
4-Çevre sorunlarını ele alan kuruluşların etkinliklerine katılırım.					
5-Kullanılmış pilleri normal çöp kutusuna atarım.					
6-Yaşadığım yerde hava kirliliğinin durumunun ne olduğunu sorar, öğrenirim.					
7-Çevre yönetimi ve kalkınmaya kadınların aktif katılımının sağlanması gerektiğini düşünüyorum.					
8-Toplu taşımacılığın artırılmasının kirliliği azaltacağına katkı sağlayacağını düşünüyorum					
9-Çevre bilincinin gelişmesinde eğitimin önemli olduğuna inanıyorum.					
10-Çevre bilinci oluşması için bireylere yapılacak eğitimlere katılmak isterim.					

EK 4. ÇEVRE HAKKI FARKINDALIK ÖLÇEĞİ

Maddeler	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1-Ozon tabakasındaki incelme kişisel yaşamımı etkilemez.					
2-Bitki ve hayvan türlerinin yok olması kişisel yaşamımı etkilemez.					
3-Tarımda verimi artırmak için kullanılan DDT tarım alanlarıyla bağlantısı olmayan yörelerdeki canlıları etkilemez.					
4-Uzak bölgelere atılan atıklar doğada yok olur.					
5-Denize atık maddeleri atarım, su alır götürür.					
6-Çevre sorunlarının fark edilmesi için bilgilendirme şarttır.					
7-Sağlıklı bir çevrede yaşamının çevre hakkım olduğunu biliyorum.					
8-Nesli tehlikeye düşen türlerin rehabilitasyonu için çalışmalar yapılmalıdır.					
9-Düzensiz balıkçılık, büyük filolar, yabancı filoların izinsiz girişi deniz canlılarının yaşamlarını tehlikeye sokar.					
10-Kaçak binalar görüntülerinden dolayı çevreye karşı suçlar kapsamında ele alınabilir.					
11-Atık ve artıkları izinsiz olarak ülkeye sokan kişiler cezalandırılmalıdır.					
12-Gürültü ceza gerektiren bir kirliliktir.					

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...